

СКИРДА АНТОН ВЯЧЕСЛАВОВИЧ

Допускається до захисту:
завідувач кафедри
менеджменту та поведінкової
економіки, д.е.н., професор
_____ Ольга ДОРОНІНА
(підпис)
« _____ » _____ 2024 р.

**РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
ЯК ІННОВАЦІЙНОГО ІНСТРУМЕНТУ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ У ВІННИЦЬКИЙ МІСЬКИЙ
ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ**

Спеціальність 232 Соціальне забезпечення
ОП «Соціальне підприємництво»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
О.А. Дороніна, завідувач кафедри
менеджменту та поведінкової
економіки, д.е.н., професор

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ECTS / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Скирда А.В. Розвиток соціального підприємництва як інноваційного інструменту вирішення соціально-економічних проблем у Вінницькій міській територіальній громаді. Спеціальність 232 Соціальне забезпечення. Освітня програма «Соціальне підприємництво». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця 2024.

У кваліфікаційній (магістерській) роботі досліджено теоретичні, концептуальні та практичні можливості соціального підприємництва як інноваційного інструменту вирішення соціально-економічних проблем на прикладі екосистеми Вінницької міської територіальної громади. Розроблено пропозиції щодо подальшого стратегічного розвитку цієї екосистеми.

Ключові слова: соціальна проблема, соціальне підприємництво, інноваційний інструмент, програма розвитку, екосистема соціального підприємництва, територіальна громада.

90 с., 8 табл., 11 рис., 2 дод., 72 джерела.

Skyrda A.V. Development of social entrepreneurship as an innovative tool for solving socio-economic problems in Vinnytsia city territorial community. Specialty 232 Social security. Educational program «Social entrepreneurship». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

In the master's qualification work, a study of theoretical, conceptual and practical possibilities of social entrepreneurship as an innovative tool for solving socio-economic problems were investigated using the example of the Vinnytsia urban territorial community ecosystem. Proposals for further strategic development of this ecosystem have been developed.

Keywords: social problem, social entrepreneurship, innovative tool, development program, ecosystem of social entrepreneurship, territorial community.

90 pp., 8 tables, 11 figures, 2 appendices, 72 sources.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	8
1.1. Сутність поняття «соціальне підприємництво»	8
1.2. Основні форми соціального підприємництва та їх характеристики	20
1.3. Потенціал соціального підприємництва як інноваційного інструменту вирішення соціально-економічних проблем у територіальних громадах	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВІННИЦЬКИЙ МІСЬКИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ	34
2.1 Характеристика та особливості соціально-економічних проблем у Вінницький міський територіальній громаді	34
2.2. Муніципальна програма розвитку соціального підприємства у Вінницький міський територіальній громаді	41
2.3. Результати розвитку міської екосистеми соціального підприємства, їх оцінка, проблемні аспекти, подальша перспектива	51
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ДО СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВІННИЦЬКИЙ МІСЬКИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ	65
3.1 Розробка методики SWOT-аналізу територіального розвитку екосистеми соціального підприємства	65
3.2 Пропозиції щодо стратегічного розвитку соціального підприємництва у Вінницький міський територіальній громаді	73
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90
ДОДАТКИ	98

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні Україна перебуває в складних умовах: наслідки військової агресії поглибили численні проблеми в економічній та соціальній сферах. У зв'язку із цим особливої значущості набувають дослідження, які спрямовані на обґрунтування нових методів вирішення соціально-економічних проблем. Одним з таких методів виступає соціальне підприємництво, особливістю якого є можливість поєднати механізми підприємництва, діяльність неприбуткових організацій та людей, на яких спрямована така діяльність для подолання соціальних проблем у суспільстві. За наявності значної кількості економічних, екологічних та соціальних проблем, саме соціальне підприємництво набуває все більшого значення як інноваційний інструмент їх вирішення у територіальних громадах.

Актуальність дослідження соціального підприємництва в контексті вирішення соціально-економічних проблем визначається кількома факторами: 1) потребує уточнення сама категорія «соціальне підприємництво», оскільки існує щонайменше чотири підходи до його тлумачення; 2) ґрунтовно не досліджено ефективність його впливу на вирішення соціальних проблем; 3) не вистачає результатів системного аналізу ефективних практик розвитку соціального підприємництва на рівні територіальних громад, що негативно впливає на розповсюдження наявного позитивного досвіду. Окрім цього, відсутність законодавчого та нормативно-правового регулювання соціального підприємництва значно ускладнює діяльність підприємств та організацій, які вже впровадили елементи соціального підприємництва або планують відповідне впровадження. Усе це створює перешкоди не тільки для сталого функціонування соціального підприємництва, але й негативно впливає на його подальший розвиток.

Мета роботи полягає в дослідженні теоретичних, концептуальних та практичних можливостей соціального підприємництва як інноваційного

інструменту вирішення соціально-економічних проблем на прикладі екосистеми Вінницької міської територіальної громади та розробці пропозицій щодо подальшого стратегічного розвитку цієї екосистеми.

Для досягнення мети були поставлені та вирішені наступні **завдання**:

- 1) уточнити поняття «соціальне підприємництво», його концептуальні засади та парадигму;
- 2) вивчити розуміння поняття «соціальне підприємництво» місцевою владою в умовах відсутності його юридичного визначення в правовому полі України та законодавчого або нормативно-правового регулювання діяльності соціальних підприємств;
- 3) визначити основні організаційно-правові форми вітчизняного соціального підприємництва та їх характеристики;
- 4) окреслити потенціал соціального підприємництва як інноваційного інструменту вирішення соціально-економічних проблем у територіальних громадах;
- 5) висвітлити унікальний досвід муніципальної програми розвитку соціального підприємства у Вінницькій міській територіальній громаді, оцінити досягнення та результати;
- 6) проаналізувати розвиток екосистеми соціального підприємництва у Вінницькій міській територіальній громаді, виявити проблемні аспекти та перспективи подальшого розвитку;
- 7) розробити пропозиції щодо стратегічного розвитку соціального підприємництва у Вінницькій міській територіальній громаді.

Об'єктом дослідження є феномен соціального підприємництва.

Предметом дослідження є розвиток соціального підприємництва як інноваційного інструменту вирішення соціально-економічних проблем у Вінницькій міській територіальній громаді.

Методи дослідження. Для реалізації визначеної мети та вирішення поставлених завдань використано комплекс взаємодоповнюючих загальнонаукових та спеціальних методів дослідження та аналізу, зокрема:

системний аналіз та синтез, методи інформаційно-аналітичного дослідження, вторинний аналіз соціологічної інформації та аналіз статистичних даних, методику (та онлайн-інструмент) The Better Entrepreneurship Policy Tool, методики SWOT-аналізу, PEST-аналізу та побудови дерева проблем.

Інформаційну базу дослідження склали праці вітчизняних та зарубіжних науковців, законодавчі та нормативно-правові акти України, статистична інформація Державної служби статистики України, звітні дані виконавчих органів та комунальних підприємств Вінницької міської ради, інформаційні та документальні матеріали, отримані під час магістерської (виробничої) практики.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що в роботі уточнені теоретичні підходи до визначення поняття «соціальне підприємництво». Практичне значення результатів полягає у тому, що викладені пропозиції до стратегічного планування розвитку соціального підприємництва у Вінницькій міській територіальній громаді можуть бути використані Департаментом економіки та інвестицій, Департаментом соціальної політики Вінницької міської ради та підпорядкованими їм комунальними підприємствами та закладами.

Апробація результатів дослідження. Основні результати кваліфікаційної (магістерської роботи) пройшли апробацію на наукових конференціях:

- 1) III Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах» (20 квітня 2023, м. Дніпро). Назва тез: «Соціальне підприємництво та місцева влада: практика взаємодії та підтримки» [1];
- 2) VII Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика» (21 листопада 2023 р. Київ). Назва тез доповіді: «SWOT-аналіз для програми розвитку соціального підприємництва

у Вінницькій міській територіальній громаді» [2];

Окремі результати, отримані в ході дослідження опубліковано в статті «Застосування бенефітів як інструменту мотивації персоналу в сучасних умовах» у науковому фаховому виданні України з питань економіки (категорії «Б») «Ефективна економіка» [3].

Положення, що виносяться на захист:

- результати застосування методики The Better Entrepreneurship Policy Tool для оцінки розвитку основних складових елементів екосистеми соціального підприємництва Вінницької міської територіальної громади.
- оцінка тенденцій розвитку екосистеми соціального підприємництва у Вінницькій міській територіальній громаді;
- рекомендації щодо перетворення комунальних підприємств в соціальні з обґрунтуванням доцільності та розробкою моделі такої трансформації.

Структура роботи. Кваліфікаційна (магістерська) робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 72 найменувань, додатків. Загальний обсяг роботи становить 90 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1 Сутність поняття «соціальне підприємництво»

Феномен соціального підприємництва став об'єктом наукових досліджень наприкінці 1980-х років минулого століття, та має значні напрацювання.

Найбільшого поширення у зарубіжній науковій літературі набуло визначення соціального підприємництва, запропоноване американським професором Грегором Дісом, який виділив п'ять факторів, що визначають соціальне підприємництво, а саме [4]: а) прийняття на себе місії створення і підтримки соціальних цінностей (блага); б) виявлення і використання нових можливостей для реалізації обраної місії; в) здійснення безперервного процесу інновацій, адаптації і навчання; г) рішучість дій, яка не обмежена ресурсами; д) висока відповідальність підприємця за результати своєї діяльності – як перед безпосередніми клієнтами, так і перед суспільством.

Функціональна складова соціального підприємництва та його відмінні властивості порівняно з некомерційним сектором та класичним бізнесом досить добре відображені в роботах Дж. Мейра, Дж. Еммерсона, І. Марті, К. Альтер, Р. Мартіна, С. Осберга, Ф. Спреклі.

Серед українських дослідників, які вивчали феномен соціального підприємництва, варто виділити А.І. Андрющенка, І.М. Рябець, В.Ю. Бабаєва, О.В. Кацьору, О.О. Євсєєву, Д.Ю. А.А. Свинчук, А.О. Корнецького.

Незважаючи на зусилля дослідників, парадигма соціального підприємництва не отримала загальноприйнятого визначення у світовій та вітчизняній науці, окрім визнання, що «соціальне підприємництво є специфічним видом підприємництва, що спрямоване на одночасне створення соціальних та економічних благ» [5-7].

Відсутність єдиних підходів до визначення понять «соціальне

підприємництво» та «соціальний підприємець» продемонстровано в табл. 1.1, в якій міститься огляд деяких визначень соціального підприємства:

Таблиця 1.1 - Огляд визначень поняття «соціальне підприємство»

Визначення (в оригіналі або технічному перекладі)	Автор (автори), джерело
Соціальне підприємництво передбачає процес, за допомогою якого громадяни створюють або трансформують установи для вирішення таких соціальних проблем, як бідність, неграмотність, деградація довкілля, порушення прав людини, корупція, з метою покращення життя багатьох людей	D. Bornstein, S. Davis [8]
Соціальне підприємництво – широкий процес, який включає в себе комбінацію ресурсів для створення можливостей прискорення соціальних змін та/або задоволення соціальних потреб	J. Mair [9]
Соціальне підприємництво – інноваційна модель надання продуктів та послуг, спрямованих на задоволення базових потреб (прав), що залишилися поза увагою політичних та економічних інституцій	I. Marty [9]
Соціальне підприємництво працює над інноваціями, які покликані покращити загальний рівень життя, і виникає на основі організацій, що ініціюють, впроваджують та сприяють позитивним змінам у суспільстві	A. Nichols [10]
Соціальне підприємництво з'явилося в результаті інноваційного підходу до вирішення складних соціальних проблем. Соціальне підприємництво, основним завданням якого є вирішення соціальних проблем через інновації, стирає традиційні межі між державним, приватним та неприбутковим секторами і використовує підходи, що поєднують комерційні та неприбуткові бізнес-моделі	J. Austin, E. Stevenson, H. Wei-Skillern [11]
Соціальне підприємництво - це організація діяльності, метою якої є публічна діяльність, спрямована на задоволення потреб суспільства; кінцева мета такого підприємства має соціальний та економічний ефекти у вигляді економії державного бюджету і прибутку економічних структур; визначені цілі залежать як від прибутку, так і від бажаного соціального ефекту від його комерційної діяльності	Н.В. Луговенко, Н.В. Коваленко [12]
Соціальне підприємництво - це вид діяльності, спрямований на вирішення соціальних проблем, утворюється безпосередньо на волонтерському русі, та є певним гібридом волонтерського руху та класичного підприємництва. Прибутки, що отримує соціальне підприємство, спрямовуються на його розвиток та на вирішення гострих суспільних проблем	Л.В. Шаульська, Г.С. Кабаченко [13]
Соціальне підприємництво базується на трьох взаємопов'язаних складових діяльності: соціальна, комерційна, неприбуткова	М. Наумова [14]

Джерело: систематизовано за [8-14]

На думку А.А. Свинчук, різноманітність підходів до класифікації соціальних підприємств обумовлена такими основними факторами [15]:

- 1) наявність великої низки соціальних проблем, вирішення яких потребує нових методів ведення бізнесу;
- 2) наявність нормативно-правової бази, що регулює підприємницьку діяльність;
- 3) не чітке розмежування соціального підприємництва та благодійності, корпоративної соціальної відповідальності тощо.

Тривалий час соціальне підприємництво та соціальна відповідальність бізнесу часто ототожнювалися, що створювало наукову проблему розуміння та чіткого розмежування цих понять.

Український економіст А.Р. Стецик в праці [16] трактує соціальну відповідальність як сукупність добровільних формальних і неформальних прав і обов'язків суб'єктів комерційного сектору економіки перед власними працівниками, споживачами та суспільством щодо:

- 1) дотримання національного законодавства у сферах зайнятості, умов та оплати праці, соціального страхування, соціальної політики, екології, оподаткування;
- 2) забезпечення збереження та розвитку соціального капіталу;
- 3) ефективності виконання суспільних функцій;
- 4) уміння задовольняти поточні потреби та створювати умови для реалізації перспективних цілей.

Таке виокремлення сутності «соціальна відповідальність бізнесу» дозволяє запобігти спекулюванню сучасним бізнесом на темі розв'язання та вирішення соціальних проблем, а саме:

- 1) коли роботодавець, для публічного позиціонування себе як «соціально відповідальний бізнес», запроваджує для своїх працівників соціальні програми з термінами «додаткові блага», «бенефіти» та «соціальний пакет», хоча більшість з цих додаткових благ та виплат будь-яке підприємство незалежно від форми власності повинно надавати своїм

працівникам за будь-яких умов згідно до норм законодавства України [3, с.10];

2) коли «класичний» соціально відповідальний бізнес починає «мімікрувати» під ознаки соціального підприємництва з метою взяття участі в програмах розвитку соціального підприємництва, отримання грантів, пільгових кредитів, зовнішніх інвестицій або інших привілеїв тощо [15, с.70].

На сучасному етапі розвитку понятійного апарату соціології підприємництва та соціології соціальних проблем вже чітко розрізняють категорії «соціальне підприємництво» та «соціально відповідальний бізнес».

Так, в своєму дисертаційному дослідженні О.В. Кацьора [17] детально та обґрунтовано приведено сутність та необхідність розрізнення цих категорій:

1) соціальна відповідальність бізнесу з'являється в межах основної діяльності підприємства, натомість для соціального підприємства причиною його створення є соціальна мета;

2) основною метою соціально відповідальних підприємств є отримання прибутку, для соціальних підприємств основною метою є вирішення соціальних проблем за допомогою отриманого прибутку;

3) відсоток від прибутку, що йде на соціальну мету в рамках соціальної відповідальності, не є визначеним та коливається в межах окремих рішень чи зобов'язань, натомість у соціальних підприємствах він чітко зазначений та зафіксований.

До цього майже вичерпного переліку ознак доцільно додати, ще одну важливу відмінність, сформульовану в спільному дослідженні Корнецького А.О. та Нагаївської Д.Ю. [18]: діяльність соціального підприємства є довгостроковою, переважно, на сталій основі, та спрямована на формування соціального капіталу (економічного, людського, інтелектуального, соціального), натомість корпоративні соціальні програми часто є обмеженими в часі та впливі.

Таким чином, незважаючи на наявність спільної риси соціальної

відповідальності бізнесу та соціального підприємництва – спрямованості на створення соціальної цінності (вирішення соціальних проблем, реалізацію соціальних ініціатив тощо), можна зазначити, що шляхи виконання цього завдання у них різні.

Вдалим абстрактний приклад для розуміння таких різних шляхів наводять автори дослідження [19]: «...перукарня, яка вирішила стати соціально відповідальною, може регулярно надавати безоплатні послуги для певних верств населення та організувати інші проекти для громади, однак основна мета її діяльності – в отриманні прибутку, а не у вирішенні проблем певних груп населення. Соціальна перукарня насамперед створюється для вирішення конкретної соціальної проблеми, це прописується в її статутних документах, тобто надання перукарських послуг буде інструментом отримання прибутку, який спрямовуватиметься для вирішення соціальних цілей. У цьому ж напрямку варіантом створення соціального підприємства – перукарні може бути її створення для працевлаштування людей з особливими потребами...».

Важливим елементом розуміння дефініції «соціальне підприємництво» є її складова – поняття «підприємництво», тобто безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [20].

Цій елемент суттєво відрізняє соціальне підприємництво від благодійної діяльності.

Автори практичного аналізу розвитку соціального підприємництва [21], проведеного за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні, стверджують: «...соціальне підприємництво не є благодійною діяльністю, а радше навпаки: воно має працювати за законами бізнесу з тим, аби ефективно розвиватись. Ця двоякість є важливою запорукою збереження

балансу і примноження успішності. ...Практика соціального підприємництва зсуває парадигму класичного бізнесу, визначаючи за кінцеву мету створення вимірюваної соціальної цінності, при цьому не забуваючи про фінансовий прибуток...».

Схожу позицію висловлюють автори дослідження [22]: «... соціальне підприємництво займає особливе місце в сучасному суспільстві. Адже воно знаходиться на межі перетину традиційного бізнесу і благодійності, оскільки бере від благодійності соціальну спрямованість, а від бізнесу підприємницькі принципи. Що проявляється в якісно новому підході до вирішення соціальних завдань ...».

Таким чином, основною відмінністю соціального підприємства від суто благодійної організації є те, що для власної діяльності воно використовує бізнесову модель управління, враховує закони бізнесу та націлюється на отримання прибутку.

У таблиці 1.2 представлено характерні спільні та відмінні риси соціального підприємництва від соціально відповідального бізнесу та благодійної діяльності:

Таблиця 1.2 - Основні відмінності соціального підприємництва від благодійної організації та соціально відповідального бізнесу

Соціальне підприємництво	Благодійна організація	Соціально відповідальний бізнес
Соціально-орієнтована структура	Соціально-орієнтована структура	Комерційна структура
Не залежить від зовнішніх джерел фінансування; потрібен лише стартовий капітал	Залежить від зовнішніх джерел фінансування, донорів тощо	Не залежить від зовнішніх джерел фінансування; потрібен лише стартовий капітал
Отримує дохід від власної діяльності, метою якої є пом'якшення або вирішення конкретних соціальних проблем	Отримує гранти та пожертви, які спрямовуються на вирішення соціальних проблем	Отримує дохід від власної діяльності, метою якої є максимізація прибутку
Прибуток реінвестується	Не має прибутку	Прибуток розподіляється серед акціонерів

Джерело: [23]

Існує щонайменше чотири підходи українських науковців до тлумачення терміну «соціальне підприємство», суть яких зводиться до підприємницьких механізмів вирішення соціальних проблем [24-26]:

1) як діяльність неприбуткових організацій, які використовують бізнес-стратегії або заснують підприємства для отримання доходу та направляють його на підтримку соціальної місії;

2) як комерційне підприємство, де основним є соціальний ефект від підприємницької діяльності, а потім вже фінансова ефективність;

3) як форму комерційного підприємства, де власність, контроль та багатства розподіляються рівномірно, що сприяє більш відкритому та чесному суспільству;

4) як інноваційну підприємницьку діяльність, яка підтримується міжнародними організаціями, для соціальних перетворень в суспільстві та громадах.

В дослідженні [17] на основі самостійного визначення поняття соціального підприємництва, дослідження його критеріїв, принципів та основних моделей, автором О.В. Кацьорою пропонується виділяти такі функції соціального підприємництва:

1) соціальну функцію – вирішення соціальних проблем та подолання соціальної ізоляції, зокрема працевлаштування людей з високим бар'єром входження на традиційний ринок праці;

2) економічну функцію, що полягає у розвитку економіки, створенні нових робочих місць та підвищенні фінансової спроможності неприбуткових організацій;

3) новаторську функцію – впровадження нових форм підприємницької діяльності, генерування та реалізація нових комерційних ідей, знаходження нових шляхів вирішення соціальних проблем;

4) мобілізуючу функцію – залучення громадян до участі у соціальних ініціативах, підвищення активності громадян з метою вирішення власних соціальних проблем;

5) мотиваційну функцію – формування стимулюючого механізму для неприбуткових організацій з метою підвищення фінансової незалежності їх діяльності.

Не сприяє розумінню (та відповідно, практичному застосуванню) поняття «соціальне підприємництво» відсутність його юридичного визначення в правовому полі України. Окрім цього, відсутність законодавчого та нормативно-правового регулювання соціального підприємництва значно ускладнює діяльність підприємств та організацій, які вже впровадили елементи соціального підприємництва або планують відповідне впровадження. Усе це створює перешкоди не тільки для сталого функціонування соціального підприємництва, але й негативно впливає на його подальший розвиток.

Намагаючись використати потенціал соціального підприємництва для вирішення соціально-економічних проблем у своїх територіальних громадах та розуміючи необхідність нормативного врегулювання цього питання, місцева влада самостійно визначає та закріплює розуміння поняття «соціальне підприємництво» в своїх актах та документах.

Вінницька міська рада, запроваджуючи в 2020 році Програму розвитку соціального підприємництва Вінницької міської територіальної громади на 2020-2022 роки, посилаючись на відсутність нормативно-правового визначення терміну на законодавчому рівні, закріпила в цьому стратегічному документі [27] власний погляд на визначення поняття «соціальне підприємництво»:

«...Соціальним підприємництвом пропонується визнати підприємницьку діяльність суб'єкта господарювання, яка відповідає наступним критеріям:

- соціальна мета діяльності суб'єкта господарювання має бути закріплена в його установчих документах або у договорах чи інших документах, що підтверджують соціальну мету його діяльності;
- суб'єкт господарювання частково або повністю спрямовує свій

прибуток (дохід) на соціальну мету, провадить свою діяльність із соціальною метою, надає свої товари, роботи, послуги із соціальною метою, працевлаштовує осіб, які є ветеранами війни або потребують соціального захисту та підтримки;

- суб'єкт господарювання добровільно публічно звітує не рідше, ніж один раз на рік про результати свого соціального підприємництва відповідно до визначених ним показників та прогнозованих результатів;

- суб'єкт господарювання дотримується демократичної форми управління (тільки для юридичних осіб) або спрямовує частково чи повністю свій прибуток (дохід) на соціальну мету до суб'єкта, який здійснює діяльність з такою метою та дотримується демократичної форми управління. Під демократичною формою управління розуміється залучення основних бенефіціарів СП (для допомоги яким воно було створено) до процесу прийняття рішень, які стосуються формування стратегії розвитку СП. Якщо СП засновано кількома засновниками, то рішення приймаються за принципом «одна особа — один голос»...»

Івано-Франківська міська рада, приймаючи в 2021 році Програму розвитку соціального підприємництва в Івано-Франківській міській територіальній громаді на 2021–2023 роки, нормативно закріплює власне визначення [28]:

«...Соціальне підприємництво - це підприємницька/господарська діяльність суб'єкта господарювання, що здійснюється з соціальною метою і відповідає наступним критеріям:

1) суб'єкт господарювання є зареєстрованою особою з визначеною організаційно-правовою формою;

2) соціальна мета діяльності суб'єкта господарювання закріплена в його статутних документах, договорах чи інших документах;

3) суб'єкт господарювання веде свою діяльність задля вирішення соціально значущої проблеми через один або кілька із наведених способів:

- виробляє товари або надає послуги, які розв'язують

соціальні/екологічні проблеми у громаді;

- працевлаштовує осіб з вразливих категорій у кількості не менше від 50% штатної чисельності працівників та створює належні умови для їх соціальної інтеграції;

- суб'єкт господарювання спрямовує не менш ніж 80% свого прибутку на соціальну мету, реінвестує його у розвиток підприємства;

4) суб'єкт господарювання добровільно публічно звітує не рідше ніж один раз на рік про результати діяльності соціального підприємства відповідно до визначених ним показників та прогнозованих результатів;

5) суб'єкт господарювання дотримується демократичної форми управління чи спрямовує свій прибуток на соціальну мету до суб'єкта...».

В обох зазначених програмних документах фактично однаково окреслено цілі діяльності соціальних підприємств:

1) подолання бідності, зменшення соціального розшарування, забезпечення рівних прав і можливостей осіб та/або груп осіб;

2) створення умов для дітей в реалізації творчих, культурних, спортивних можливостей;

3) забезпечення доступним житлом та першим робочим місцем громадян з числа малозабезпечених, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, молоді, багатодітних сімей;

4) створення умов для гідного життя людей похилого віку, осіб з інвалідністю;

5) подолання бездомності громадян, безпритульності, бездоглядності, бродяжництва серед дітей;

6) запобігання усіх форм насильства, зокрема домашнього і гендерно зумовленого насильства;

7) запобігання втягуванню дітей у злочинну діяльність;

8) протидія торгівлі людьми, реабілітація постраждалих від торгівлі людьми;

9) профілактика та розв'язання проблем, пов'язаних із залежністю до

алкоголю, наркотиків, іншою залежністю, яка має негативні наслідки для людини та суспільства;

10) забезпечення прав людини;

11) сприяння працевлаштуванню осіб, які не мають роботи, зокрема шляхом їх навчання знанням і навичкам роботи за професією та пошуку роботи;

12) здійснення заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки;

13) протидія поширенню соціально небезпечних захворювань;

14) вирішення інших соціальних питань, визначених актами центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Зважаючи, що поява та реалізація зазначених двох Програм розвитку соціального підприємництва міських територіальних громад є унікальним досвідом для України, оскільки аналогічних програмних документів не існувало [2], аналіз оприлюднених (наявних у відкритому доступі) програмних документів інших територіальних громад показав фактичну ідентичність нормативного визначення соціального підприємництва на рівні органів місцевого самоврядування.

Окремої уваги заслуговує така сторона соціального підприємництва, як інноваційність (новаторство у вирішенні соціальної проблеми, нова комбінація ресурсів, нова послуга для громади або регіону). Більшість дослідників пов'язують соціальне підприємництво з інноваціями і, навіть саме соціальне підприємництво називають інновацією у соціальній сфері, принаймні у країнах, де соціальне підприємництво лише починає розвиватися.

Передумовами інноваційної діяльності у соціальній сфері України є:

1) наявність ресурсів, які не цікаві традиційному бізнесу: представники уразливих груп населення (внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій, люди пенсійного віку, багатодітні матері, реабілітовані алко-,

наркозалежні, колишні ув'язнені, люди з особливими потребами, ВІЛ-позитивні люди, національні меншини, реабілітовані бездомні тощо). Як правило, працевлаштування таких людей несе певні ризики для компаній, або вимагає додаткового інвестування для пристосування робочого місця до особливостей таких працівників. Така велика кількість незадіяних ресурсів спонукає або їх самих, або тих, кому не байдужі ці люди, створювати проекти для виживання у складних умовах. Іншими ресурсами можуть бути наявні у громаді споруди, які не використовуються, ландшафтні об'єкти, водойми тощо;

2) збільшення кількості громадських організацій і їх «всесвітня мобілізація»: організації діють по усьому світу і характеризуються більшим різноманіттям напрямків діяльності, ніж раніше; громадські організації трансформуються, вони вже не є фрагментарними, а розвивають самостійні системні підходи до вирішення проблем; Громадські організації все менш залежать від церкви, держави, інших інституцій та, по суті, здійснюють значний вплив на владу;

3) широка представленість та доступність джерел інформації, де можна почерпнути новацію (на відміну від комерційної таємниці впровадження інновацій в корпоративному секторі).

Таким чином, основними характеристиками соціального підприємництва є соціальна спрямованість діяльності, відкритість до новаторських ідей, фінансова прибутковість, демократичність прийняття рішень.

Існуючі підходи до трактування сутності соціального підприємництва визнають, що ключовою для соціального підприємництва є соціальна місія. Інструментом забезпечення соціальної місії соціального підприємства є демократична структура управління.

Ступінь інноваційності та фінансова прибутковість є параметрами, які визначають два протилежні підходи до розуміння сутності соціального підприємництва.

Різні підходи до концепції соціального підприємництва зумовлені специфікою соціально-економічного, політичного і культурного середовища його функціонування.

Це необхідно враховувати принаймні у двох аспектах. По-перше, вивчення і розуміння феномену соціального підприємництва, на відміну від традиційного бізнесу, принципи якого є універсальними, є неможливим без врахування як національних, так й місцевих особливостей. По-друге, підтримка розвитку соціального підприємництва не може опиратися лише на зарубіжний досвід. Тому, при виробленні як національної (загальнодержавної), так й місцевої (на рівні регіону чи окремої територіальної громади) стратегії розвитку соціального підприємництва, важливо враховувати не лише зарубіжні здобутки, але й у першу чергу орієнтуватися на реалії і потреби українського суспільства або окремої громади.

1.2 Основні форми соціального підприємництва та їх характеристики

Типологія видів соціального підприємництва тільки формується і вона є суперечливою. В своєму дослідженні науковець-економіст Л.Л. Кот дійшла до висновку: «...соціальні підприємства, що діють в різних сферах економічного і суспільного життя та реалізують стратегії, спрямовані на підвищення суспільного блага і багатства, настільки багатогранні в цих аспектах, що надалі в науці можуть бути визначені додаткові типи соціального підприємництва, що, в свою чергу, стає окремим перспективним напрямком досліджень...» [26].

Аналізуючи цю думку, можна зазначити, що для різних типів організацій характерні різні мотиви і цілі, методи досягнення цих цілей і підходи до використання отриманого прибутку.

Умовою прибутку в соціальному підприємстві так само, як і в будь-

якій діяльності, є бізнес-моделювання.

З урахуванням цього постулату, виділяють 7 моделей соціальних підприємств [15, 29]:

1) Entrepreneur support model (модель підтримки підприємців). Такі організації надають кошти своїм бенефіціарам для відкриття власного бізнесу, які, в свою чергу, реалізують продукти чи послуги соціального підприємництва на відкритому ринку. Така фінансова допомога може бути поворотною або безповоротною;

2) Market intermediary model (модель посередника ринку) передбачає, що організація постачає власні послуги бенефіціарам – клієнтам – дрібним виробникам з ціллю забезпечити їм доступ до ринку. Соціальне підприємство своїми послугами, які, як правило, передбачають покращення продукту, допомогу у виробництві чи збуті, кредитування, збільшує вартість продуктів клієнтів. Соціальна програма таких організацій є одночасно комерційною діяльністю, яка дає змогу посилити позицію клієнтів на ринку та забезпечує їх фінансову стійкість. Соціальне підприємство забезпечує власний дохід за допомогою націнки від продажу товарів клієнтів;

3) Employment model (модель працевлаштування). Відповідно до цієї моделі організації надають можливість працевлаштування та навчання професійним навичкам своїм бенефіціарам – клієнтам – особам з високим бар'єром входу на традиційний ринок праці, продають їхні товари чи послуги на відкритому ринку. Це можуть бути особи з інвалідністю, молодь, яка опинилася у складних життєвих обставинах, бездомні, безробітні та особи, які відбули покарання та повернулися з місць позбавлення волі;

4) Free-for-service model (модель платних послуг). На комерційній основі організації надають послуги, які відповідають та сприяють досягненню статутних цілей і одночасно складають соціальну програму підприємницької діяльності, яка забезпечує своїх бенефіціарів доступними для них послугами. Соціальне підприємство отримує прибуток завдяки внескам за послуги;

5) Service subsidization model (модель фінансування послуг). Організації продають товари та послуги зовнішньому ринку, а прибуток, отриманий від реалізації, використовують на забезпечення власних соціальних програм;

6) Market linkage model (модель «зв'язковий ринку»). Такі організації забезпечують торговельні відносини між своїми клієнтами та зовнішнім ринком. Соціальне підприємство діє подібно брокеру, виконуючи роль зв'язкової ланки, що забезпечує прибуток. Завданням такого виду соціальних підприємств є не продаж товарів чи послуг своїх клієнтів, а їх з'єднання з ринками;

7) Organizational support model (модель підтримки організації). Соціальне підприємство збуває свою продукцію та послуги на ринок. У деяких випадках цільова аудиторія - клієнт – є одночасно споживачем. Підприємницька діяльність не є частиною соціальних програм, але організація використовує додатковий дохід на фінансування витрат своїх статутних цілей. Такі соціальні підприємства створюються як фінансовий механізм, і часто є у вигляді підприємницького філіалу організації.

Проте, маючи в своєму арсеналі таке різноманіття бізнес-моделей, соціальне підприємництво має особливості, відмінні від традиційної класичної моделі комерційної діяльності, та попри те, що в Україні соціальні підприємства не мають обмежень у виборі організаційної форми для оформлення своєї діяльності, саме організаційні, а також організаційно-правові форми мають специфічне значення для його розвитку.

За відсутності спеціального законодавства, правову базу розвитку соціального підприємництва в Україні, функціонування організаційно-правових форм соціальних підприємств становлять такі нормативні документи, як:

1) Господарський кодекс України (відзначено право підприємств здійснювати некомерційну діяльність та умови здійснення підприємницької діяльності фізичними особами - підприємцями) [30];

2) Податковий кодекс України (визначається характер пільг для

діяльності благодійних організацій як соціальних підприємств) [31];

3) Закон України «Про кооперацію» (діяльність кооперативів як неприбуткових організацій) [32];

4) Закон України «Про громадські об'єднання» (право таких об'єднань займатися підприємницькою діяльністю) [33];

5) Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» (визначення неприбуткового статусу релігійних організацій і сфер їхньої діяльності соціального характеру) [34];

6) Закон України «Про акціонерні товариства» (регулює можливості та діяльність господарських товариств, статутний капітал яких поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями) [35];

7) Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (регулює правовий статус, порядок створення, діяльності та припинення, права та обов'язки їх учасників) [36]. Ці та інші законодавчо-нормативні акти визначають (на основі визначеного правового статусу) умови, можливості та обмеження щодо підприємницької та некомерційної діяльності суб'єктів господарювання в залежності від обраної ними організаційної чи організаційно-правові форми.

Відповідно, вибір суб'єктом соціального підприємництва організаційно-правової форми дозволить (або не дозволить) реалізовувати йому обрану бізнес-модель та соціальну місію.

У 2022 році Донецьким національним університетом імені Василя Стуса в рамках проєкту «Соціальне підприємництво – партнерство для змін» проведено дослідження [37] оцінки потенціалу розвитку соціального підприємництва на Вінниччині. За результатами проведеного експертного опитування, на питання «Яка організаційно-правова форма соціального підприємства, на Вашу думку, є більш ефективною?» 54,5% експертів відповіли, що ефективність соціального бізнесу не залежить від його організаційно-правової форми, 36,4% вважають, що більш ефективною

формою є громадське об'єднання, громадська організація та 9,1% - фізична особа-підприємець (рис. 1.1):

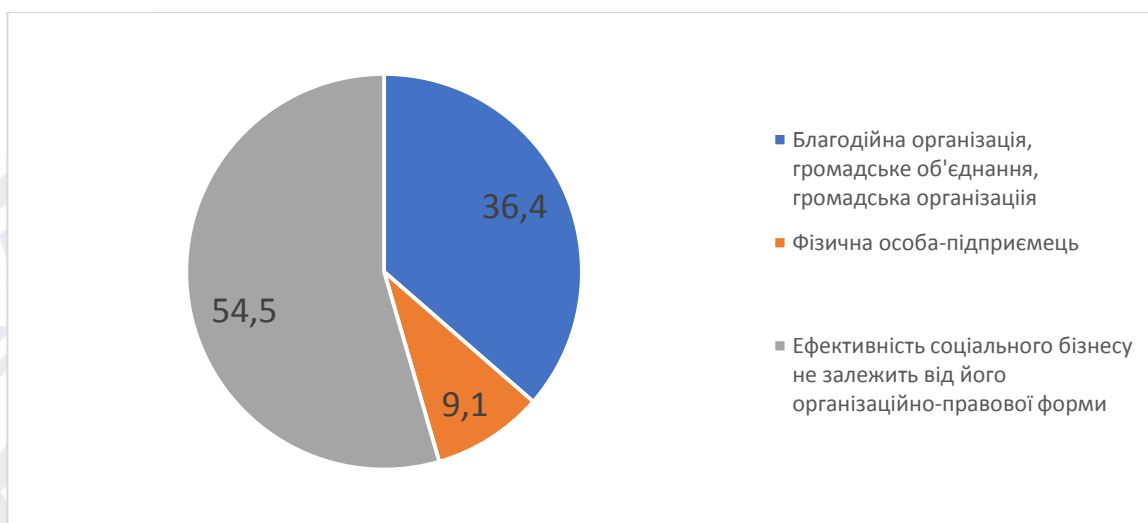

Рисунок 1.1 – Розподіл відповідей респондентів щодо ефективності організаційно-правової форми соціального підприємства

Джерело: [37]

У червні 2023 року комунальне підприємство «Центр підтримки малого та середнього бізнесу» (Дніпропетровська обласна рада) оприлюднило статистичні показники щодо організаційно-правових форм соціальних підприємств по Дніпропетровській області (рис. 1.2):

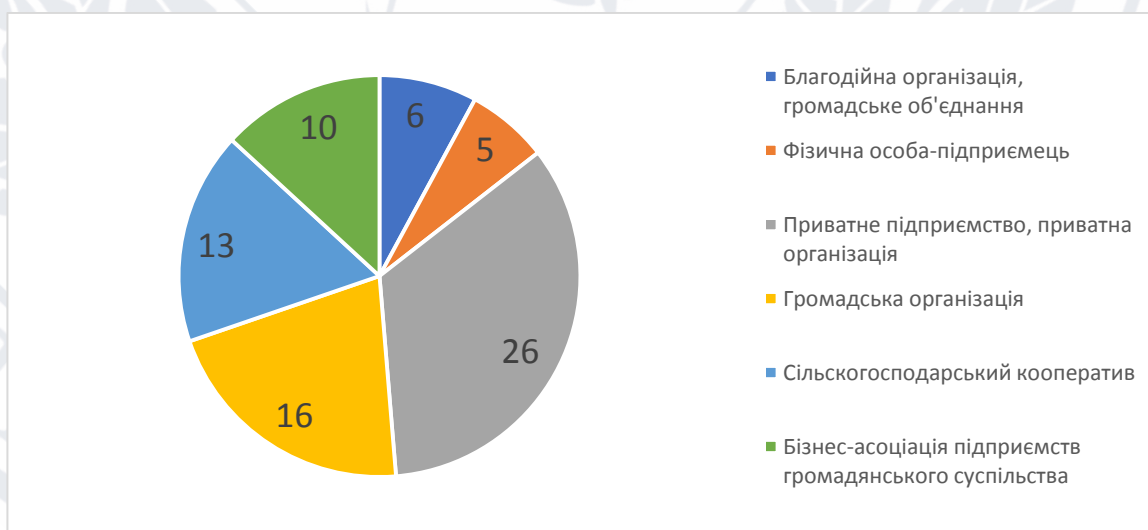

Рисунок 1.2 – Розподіл соціальних підприємств Дніпропетровської області за організаційно-правовою формою

Джерело: [38]

За даними, наведеними в роботі [39] більшість соціальних підприємств мають наступну організаційну форму: фізична особа-підприємець – 37 (25%), приватне підприємство – 23 (15%), громадська організація – 20 (13%), підприємство об'єднання громадян – 19 (12%), товариство з обмеженою відповідальністю – 18 (12%), сільськогосподарський кооператив – 15 (10%), благодійна організація – 8 (5%), організації громадського об'єднання – 4 (3%) та фермерського господарства – 2 (1%), представлено на рис. 1.3:

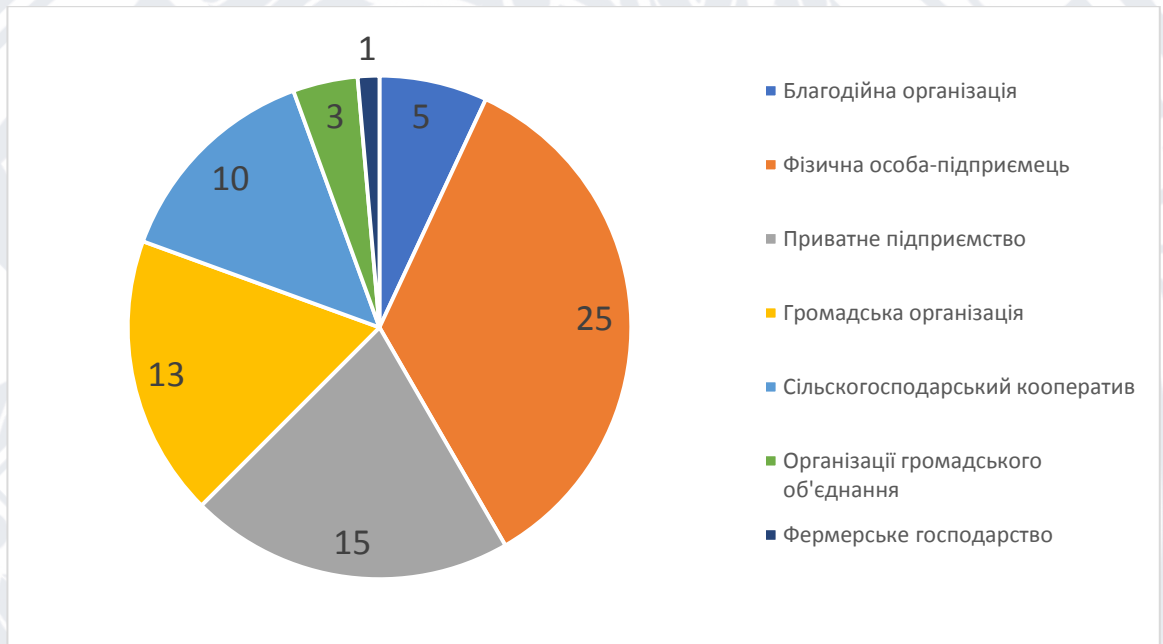

Рисунок 1.3 – Розподіл соціальних підприємств Дніпропетровської області за організаційно-правовою формою

Джерело: [39]

У ході проведення дослідження виявлено, що найбільш сприятливими організаційно-правовими формами для ведення соціального підприємництва як господарської діяльності та в розрізі податкового законодавства є: товариство з обмеженою відповідальністю (далі - ТОВ) та фізична особа-підприємець (далі - ФОП), адже оподаткування є одним з найважливіших аспектів управління бізнесом.

Однією з основних відмінностей між ФОП та ТОВ є їх правовий статус. ФОП не є юридичною особою, тоді як ТОВ є юридичною особою. Це означає, що ФОП не має окремої правосуб'єктності, але може здійснювати підприємницьку діяльність від особистого імені. ТОВ має окрему

правосуб'єктність, тому його власність та бізнес-операції розрізняються від власності та бізнес-операцій його засновників. Тому громадські організації та об'єднання, які згідно законодавства та сутністю є неприбутковими, мають можливість через заснування ТОВ, брати участь в бізнес-процесах соціального підприємництва.

Загальні відмінності між ФОП та ТОВ наведені в табл. 1.3:

Таблиця 1.3 – Загальні відмінності між ФОП та ТОВ

Показник	ФОП	ТОВ
Власник	Тільки фізична особа	Необмежена кількість засновників
Реєстрація/ Приблизна вартість реєстрації	Спрощена/ Від 1000 грн. або можливо все зробити самому	Складніша, потрібен пакет документів/ Реєстрація під ключ: від 2000 грн.
Вартість бухгалтерського обслуговування	Можливо вести самому/ Мінімальна вартість від 400 грн. на місяць	Потрібен обов'язково бухгалтер, мінімальна вартість від 1500 грн.
Адреса реєстрації	Адреса реєстрації фізичної особи	Оренда реєстрації засновника або орендований офіс
Статутний капітал	Відсутній	Статутний капітал
Отримання прибутку на руки	Легко, немає обмежень, головне сплатити податки	Офіційно, через виплату зарплати або дивідендів, з яких сплачуються податки
Можливість мати партнерів у бізнесі	Немає	Присутня
Можливість продати бізнес	Немає	Присутня
Відповідальність	Майно фізичної особи	Активи товариства
Банківський рахунок	Не обов'язковий	Обов'язковий
Закриття	Самостійне рішення, зробити не важко	Потребує згоду інших засновників товариства, складний процес

Джерело: [40]

Особливості оподаткування суб'єктів господарської (підприємницької) діяльності ФОП та ТОВ також має суттєві відмінності, свої переваги та недоліки, які можуть бути важливими для ведення ефективного (у тому числі самоокупного) бізнесу (представлено в таблиці 1.4):

Таблиця 1.4 – Переваги та недоліки оподаткування ФОП та ТОВ

Переваги оподаткування	Недоліки оподаткування
ФОП	
Спрощена система оподаткування	Обмежені можливості залучення інвестицій
Можливість вести бухгалтерський облік самостійно	Обмежені можливості залучення фінансування на масштабних проектах
Можливість отримати податкові пільги для високотехнологічних проектів	Неможливість розділити власність та бізнес-операції
ТОВ	
Можливість використовувати спрощену систему оподаткування (єдиний податок)	Складність утримання бухгалтерської служби
Можливість отримати податкові пільги для соціально важливих проектів	Обмежена автономія засновників
Можливість залучення інвестицій та фінансування на масштабних проектах	Високий рівень податкових зобов'язань при використанні загальної системи оподаткування

Джерело: [40]

При виборі організаційно-правової форми, соціальному підприємництву, в залежності від місії, цілей та сфери діяльності необхідно обирати оптимальний варіант оподаткування, в залежності від виду діяльності та розміру підприємства. Оподаткування ФОП має спрощену систему оподаткування та можливість вести бухгалтерський облік самостійно, що робить його популярним серед початківців. Також, ФОП може отримати деякі податкові пільги для високотехнологічних проектів. Однак, ФОП обмежений можливостями залучення інвестицій та фінансування на масштабних проектах, а також неможливістю розділити власність та бізнес-операції.

ТОВ має більше можливостей для залучення інвестицій та фінансування на масштабних проектах, а також можливість отримати податкові пільги для соціально важливих проектів. Також, ТОВ може використовувати спрощену систему оподаткування та єдину податкову ставку. Однак, особливості податкового законодавства вимагають від ТОВ ведення бухгалтерського обліку (тобто необхідність утримання бухгалтерської служби або витрат на аутсорсинг цього питання), обмежену автономію засновників та високий рівень податкових зобов'язань при використанні загальної системи оподаткування.

У кінцевому підсумку, вибір організаційно-правової форми між ФОП та ТОВ залежить від виду діяльності та розміру підприємства. Якщо бізнес є невеликим та не має потреби у залученні зовнішніх інвестицій та фінансуванні на масштабні проекти, то ФОП може бути оптимальним варіантом. Однак, якщо бізнес планує залучати зовнішні інвестиції та фінансування, та має потребу в розділенні власності та бізнес-операцій, то ТОВ буде кращим варіантом. Також необхідно відслідковувати зміни у законодавстві щодо оподаткування, які можуть відбуватися з часом (нажаль, Україна фігурує в рейтингах країн з нестабільним законодавством, у тому числі внаслідок проведення реформ). Наприклад, в 2022 році в Україні відбулися зміни щодо підвищення ставок ЄСВ для ФОП та спрощення оподаткування для ТОВ.

1.3 Потенціал соціального підприємництва як інноваційного інструменту вирішення соціально-економічних проблем у територіальних громадах

Спочатку пандемія коронавірусної хвороби Covid-2019, а потім введення воєнного стану в Україні поглибили соціально-економічну кризу: скорочення економіки на третину, зростання цін, скорочення зарплат, чисельності працівників чи взагалі припинення виробництва та закриття підприємств, вимушена масова та масштабна міграція населення.

З урахуванням викладеного, можна виокремити актуальні проблеми та виклики, які постали перед територіальними громадами та місцевою владою: розміщення внутрішньо переміщених осіб та їх інтеграція у життя громади, необхідність створення нових робочих місць, працевлаштування людей, які опинилися в складних життєвих обставинах, готовність забезпечити процес релокації підприємств, переорієнтація власних підприємств на випуск життєво-необхідної продукції (частіше продуктів харчування, побутових товарів, товарів першої необхідності) з метою заміщення постачання внаслідок порушення логістики, задоволення збільшення попиту на соціально значимі послуги (медичні, освітні тощо) [1].

Соціальне підприємництво займає проміжне положення між сферами традиційного підприємництва та благодійності [41]: від першого воно відрізняється своїми цілями - спрямованістю на соціальні зміни, вирішення соціальних проблем; а від другої - комерційним характером діяльності (цілі досягаються не шляхом разових фінансових вливань, а за допомогою організації підприємницької діяльності).

В такому контексті соціального підприємництва розглядається як [42]:

- 1) спосіб соціальної підтримки певних груп населення;
- 2) механізм сприяння економічному розвитку, підтримки підприємництва;
- 3) альтернативний державному (та регіональному) механізм вирішення соціальних проблем;
- 4) соціально орієнтований бізнес, метою якого є вирішення соціальних проблем;
- 5) система господарювання, складовими якої є соціальні підприємства.

Отже, соціальне підприємництво дає можливість часткового та динамічного розв'язання гострих проблем та потреб як українського суспільства в цілому, так й окремо взятої територіальної громади, що створює виникнення підстав та інтересів для взаємодії між соціальним підприємництвом та місцевою владою.

Зарубіжний (та деякою мірою вітчизняний) досвід виникнення та розвитку соціального підприємництва, свідчить, що комерційний успіх соціального бізнесу ґрунтується на принципово нових підходах, внаслідок яких з'являються соціальні інновації. Основна цінність такої соціальної інновації зумовлюється потенціалом для задоволення соціальних потреб новим для споживача способом. Пріоритетом соціально-орієнтованого бізнесу, стає приріст соціальної доданої вартості інновації, а основою розвитку соціального бізнесу – соціальна проблема, яку вирішує соціальний підприємець.

Проведений в пункті 1.1 аналіз сутності та причин виникнення феномену соціального підприємництва дозволяє позначити його переваги перед іншими формами бізнесу на рівні територіальних громад:

- 1) швидка адаптація до унікальних територіальних умов господарювання;
- 2) маневреність у прийнятті та реалізації рішень;
- 3) здатність у короткі терміни до перепроєктування своїх пріоритетів, виробництва, технологій, трансформації вироблених товарів та послуг відповідно до запиту місцевого ринку;
- 4) швидка оборотність капіталу.

Серед унікальних, обґрунтованих у тому числі специфікою кожної конкретної території, конкурентних переваг соціального підприємництва можна виділити наступні:

- 1) перспективний, платоспроможний попит, що має тенденцію динамічного зростання у кризові часи;
- 2) можливість встановлення конкурентоспроможних цін на товари та послуги;
- 3) лояльність місцевої влади та населення;
- 4) перспективи залучення необхідних ресурсів для надання соціальних послуг із високим рівнем якості;
- 5) соціальна мобілізація цінностей та економічного новаторства.

Таким чином, переваги соціального підприємництва для сталого розвитку місцевої соціально-економічної екосистеми очевидні, це:

- 1) зацікавленість соціального підприємця в отриманні доходу;
- 2) зменшення видатків місцевого бюджету при наданні підприємцю частини повноважень у вирішенні соціальних проблем;
- 3) прискорений темп реалізації заходів, спрямованих на вирішення певних соціально-економічних проблем;
- 4) розробка нових методів вирішення соціальних проблем мешканців громади та впровадження соціальних інновацій;
- 5) розвиток конкуренції на місцевому та регіональному ринках, зростання якості товарів, робіт та послуг, що надаються соціально незахищеним категоріям населення.

Висновки до розділу 1

У розділі систематизовано основні теоретико-методологічні підходи до вивчення та наукового тлумачення феномену соціального підприємництва, а також проаналізовані найбільш поширені дефініції терміну «соціальне підприємництво».

Продемонстровано, що незважаючи на зусилля дослідників, парадигма соціального підприємництва не отримала загальноприйнятого визначення у світовій та вітчизняній науці, окрім визнання, що «соціальне підприємництво є специфічним видом підприємництва, що спрямоване на одночасне створення соціальних та економічних благ».

Наведено огляд визначень поняття «соціальне підприємство» та основних факторів, що обумовлюють різноманітність підходів до класифікації соціальних підприємств: 1) наявність великої низки соціальних проблем, вирішення яких потребує нових методів ведення бізнесу; 2) наявність нормативно-правової бази, що регулює підприємницьку діяльність; 3) не чітке розмежування соціального підприємництва та благодійності, корпоративної соціальної відповідальності тощо.

Акцентовано увагу на факт тривалого ототожнення понять «соціальне підприємництво» та «соціальна відповідальність бізнесу», що створювало наукову проблему розуміння та чіткого розмежування цих понять. Наведено відмінності сутності цих понять та необхідність розрізнення цих категорій.

Проведено аналіз складової дефініції «соціальне підприємництво» – поняття «підприємництво», що принципово відрізняє соціальне підприємництво від благодійності.

Представлено характерні спільні та відмінні риси соціального підприємництва від соціально відповідального бізнесу та благодійної діяльності.

Висвітлено підходи українських науковців до тлумачення терміну «соціальне підприємство», суть яких зводиться до підприємницьких механізмів вирішення соціальних проблем: 1) як діяльність неприбуткових організацій, які використовують бізнес-стратегії або засновують підприємства для отримання доходу та направляють його на підтримку соціальної місії; 2) як комерційне підприємство, де основним є соціальний ефект від підприємницької діяльності, а потім вже фінансова ефективність; 3) як форму комерційного підприємства, де власність, контроль та багатства розподіляються рівномірно, що сприяє більш відкритому та чесному суспільству; 4) як інноваційну підприємницьку діяльність, яка підтримується міжнародними організаціями, для соціальних перетворень в суспільстві та громадах.

Розглянуто основні функції соціального підприємництва: 1) соціальну; 2) економічну; 3) новаторську; 4) мобілізуючу.

Акцентовано увагу та факт відсутності юридичного визначення терміну «соціальне підприємництво» в правовому полі України, що: 1) ускладнює діяльність підприємств та організацій, які вже впровадили елементи соціального підприємництва або планують відповідне впровадження; 2) створює перешкоди для сталого функціонування соціального

підприємництва; 3) негативно впливає на його подальший розвиток.

Вивчено приклади нормативного врегулювання цього питання на місцевому рівні - самостійного визначення та закріплення поняття «соціальне підприємство» та його критеріїв власними актами та документами Вінницькою та Івано-Франківською міськими радами.

Розглянуто роль інновацій, як важливої складової сутності соціального підприємства. Приведено сім основних бізнес-моделей соціальних підприємств та їх короткий зміст. Проведено аналіз можливості вибору організаційно-правових форм соціального підприємства, недоліки та переваги такого вибору, вплив на економічну ефективність, поставлені цілі та місію.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВІННИЦЬКИЙ МІСЬКИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

2.1 Характеристика та особливості соціально-економічних проблем у Вінницький міський територіальній громаді

Спочатку пандемія коронавірусної хвороби Covid-2019, а потім введення воєнного стану в Україні поглибили соціально-економічну кризу: скорочення економіки на третину, зростання цін, скорочення зарплат, чисельності працівників чи взагалі припинення виробництва та закриття підприємств, вимушена масова та масштабна міграція населення [1].

Розглянемо характеристику та особливості соціально-економічних проблем у Вінницький міський територіальній громаді в розрізі можливості їх вирішення через потенціал соціального підприємництва (як інноваційного інструменту).

Однією з найактуальніших соціальних проблем України (в цілому) та Вінницької міської територіальної громади (далі - ВМТГ) є проблема безробіття. У виданні «Тематичний словник-довідник з соціології» безробіття тлумачиться як «соціально-економічне явище, за якого частина економічно активного населення не може продати свою робочу силу, а відтак не зайнята у виробництві товарів і послуг, тобто стає надлишковою, поповнюючи резервну армію праці» [43].

За визначенням Міжнародної організації праці, безробітними вважаються особи працездатного віку (15 років і старше), які одночасно відповідають трьом умовам:

- 1) впродовж останніх чотирьох тижнів не мали прибуткового заняття, тобто не працювали на роботі за наймом та не були самозайнятими;
- 2) впродовж останніх чотирьох тижнів активно шукали роботу або намагались організувати власну справу;

3) впродовж найближчих двох тижнів були готові приступити до роботи, тобто почати працювати за наймом або на власному підприємстві з метою отримання доходу [44].

Регіональний координатор програми «Єднання заради дії» у Вінницькій області Елеонора Руденко в своєму інтерв'ю зазначила: «...з початку повномасштабного вторгнення Вінницька область прийняла близько 170 тисяч внутрішньо переміщених осіб... Те, яким буде нове життя переселенців, залежить насамперед від них самих, а також від громадського сектору, бізнесу, місцевої влади ... » [45].

Для загального розуміння проблеми безробіття ВМТГ розглянемо основні її показники за статистичними даними Головного управління статистики у Вінницькій області за 2019-2022 роки (рис. 2.1):

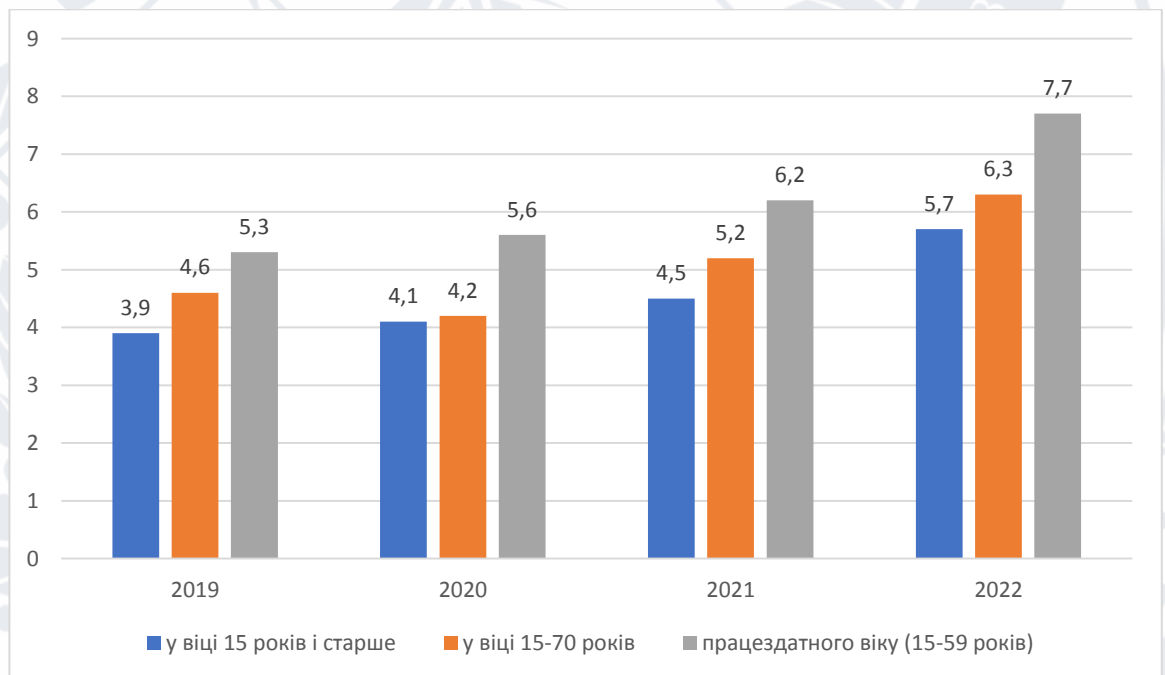

Рисунок 2.1 – Рівень безробіття у ВМТГ, %

Джерело: складено за даними [46]

Згідно аналізу статистичних даних [47] середньооблікова кількість працівників по місту станом на 01.01.2014 – 101 768 осіб, при загальній кількості постійного населення 370 278 осіб. Середньооблікова кількість штатних працівників по м. Вінниці у III кварталі 2020 року склала 96 513 осіб

(при загальній кількості постійного населення 371 7 осіб) і зменшилась порівняно з аналогічним періодом 2019 року на 4,1% [48]. Ілюстративніше (дозволяє опосередковано побачити наявність прихованого безробіття) проблема безробіття у ВМТГ представлена на рис. 2.2:

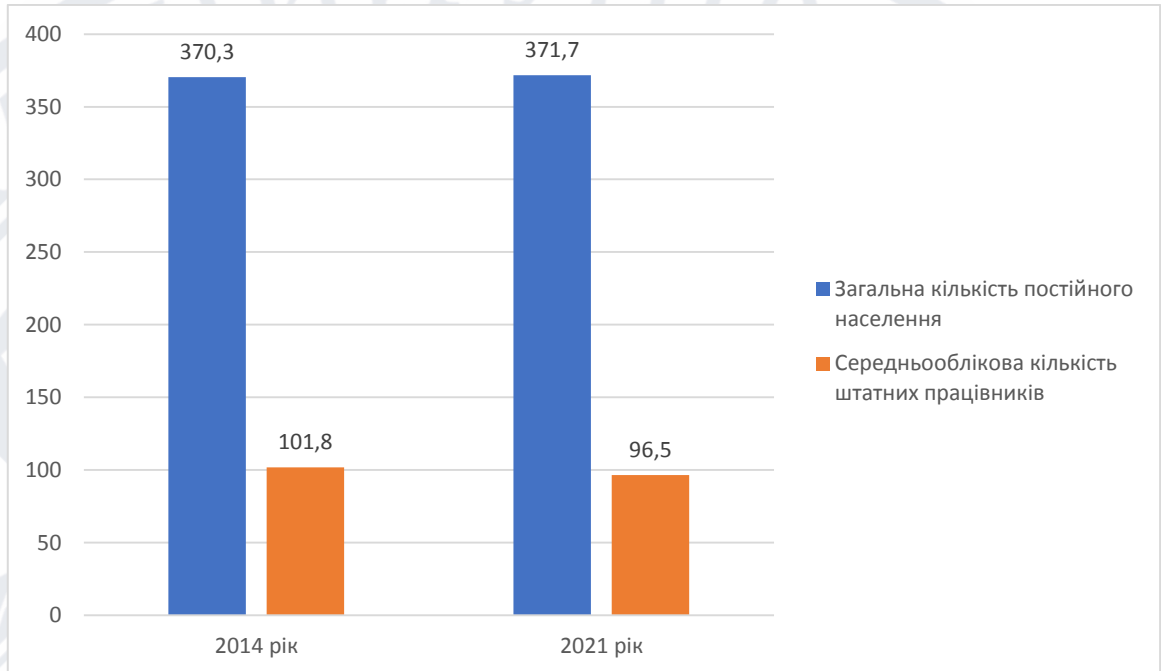

Рисунок 2.2 – Співвідношення кількості штатних працівників з кількістю постійного населення

Джерело: складено за даними [48]

Тема вирішення питання безробіття актуальна, так як безробіття є однією з найважливіших макроекономічних проблем, що здійснює найбільш прямий та сильний вплив на кожну людину. Втрата робочого місця для більшості людей означає нестійкість економічного положення та зниження їх життєвого рівня та рівня особистої безпеки.

Поряд з безробіттям, гострою соціальною проблемою у ВМТГ виступає бідність. Система надання соціальних послуг є важливим елементом соціального розвитку територіальної громади. Мешканці міста, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю; діти та молодь, що знаходяться у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї, особи з інтелектуальними,

психічними та поведінковими порушеннями отримують соціальні послуги. Індикатором бідності можуть слугувати статистичні показники соціальних служб.

Згідно із даними [47] системою соціального захисту м. Вінниці на початок 2014 року було охоплено 199,3 тисяч мешканців, або 54 % від загальної чисельності населення міста. Кількість громадян у місті, які отримують соціальний захист з боку держави, протягом останніх трьох років зросла з 47% до 54 % , або на 7%. Згідно із даними [49] станом на 01.01.2021 року системою соціального захисту Вінницької міської територіальної громади охоплено 174 тисячі жителів, або 47% від загальної чисельності населення громади. Кількість жителів у громаді, які отримують соціальний захист з боку держави, протягом останніх трьох років зменшилася з 44% до 41%, або на 3%, в той же час кількість жителів, які отримують муніципальні допомоги, пільги та компенсації, за вказаний вище період збільшилася на 5,2%.

У 2021 році у Вінницькому міському центрі соціальних служб (комунальний заклад ВМТГ) отримувало соціальні послуги 9,7 тис. осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах або мають ризик потрапляння в складні життєві обставини, з них чоловіки - 5,1 тис. осіб, жінки – 4,6 тис. осіб, на обліку протягом 2018-2020 років перебувало 1606 сімей з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах [49].

Бездомність є однією з найгостріших форм бідності [50], як в Україні, так й у Вінницькій громаді. Багатоаспектність проблем безхатченків вимагає налагодження співпраці й об'єднання зусиль різних установ, організацій та чіткої координації дій для надання необхідних їм послуг, завдяки яким бездомні особи зможуть успішно пройти процес реінтеграції в суспільство та соціальної адаптації.

Впродовж останніх 2019-2021 років соціальні послуги у Вінницькому міському центрі соціальних служб (спеціалізований на вирішення цієї соціальної проблеми комунальний заклад ВМТГ) отримали 458 бездомних

осіб [49].

Гострою проблемою залишається виключення людей старших за 59 років із соціально-економічного життя громади через стереотипи та упереджене ставлення, нерозуміння потреб та специфіки цієї групи. Незважаючи на традиційну для України важливу роль літніх людей в системі сімейних відносин, рівень їх суспільної інтеграції залишається низьким.

Існування проблеми та необхідність її вирішення міською владою підтверджується прийняттям в березні 2021 року Програми «Громада відкритих можливостей для людей похилого віку Вінницької міської територіальної громади на 2021-2023 роки» [51].

У м. Вінниці за даними Державної служби статистики у 2019 році налічувалось 101 401 людей старших за 55 років або 27 % від усього населення міста, них 62 119 – жінки та 39 282 – чоловіки [51].

В Україні в цілому, та у межах Вінницької міської територіальної громаді, зберігається високий рівень гендерної нерівності на ринку праці, що спостерігається в розриві між розмірами оплати праці жінок і чоловіків, нерівних можливостях отримання доступу до економічних ресурсів, відмінностях у якісних характеристиках зайнятості та соціальному статусі жінок і чоловіків [52].

Внаслідок військового конфлікту на Сході України, політичних трансформацій і територіальних змін 2014-2015 років в Україні з'явилася нова група людей, які потребують допомоги – внутрішньо переміщені особи, що загостило в Україні внутрішню міграцію як соціальну проблему. Внаслідок повномасштабної військової агресії в 2022 році проблема внутрішньо переміщених осіб набула катастрофічного масштабу та наслідків.

Так, станом на 01.10.2021 року у м. Вінниця на обліку перебувало 6175 внутрішньо переміщених осіб, з них 1125 дітей [49]. Станом на 01.01.2023 року на обліку перебуває 45 905 внутрішньо переміщених осіб, з них жінок – 28 542, чоловіків - 17 363, дітей віком до 18 років – 12 069 [53]. Кількість внутрішньо переміщених осіб, яким призначено допомогу на проживання

склала 25 324 осіб, витрати з місцевого бюджету - 711 240 724,70 грн. [12].

Нагальною залишається проблема забезпечення пільг на проїзд, на оплату послуг зв'язку та деяких інших пільг для окремих категорій громадян, що передбачені низкою законів України, а отже такі пільги гарантовані державою. При цьому, починаючи з 2016 року Урядом України припинено фінансування таких пільг з державного бюджету. З метою недопущення соціальної напруги серед жителів ВМТГ, пільги, які гарантовано державою, надаються за рахунок коштів місцевого бюджету. Кількість окремих категорій громадян, яким надано станом на 01.01.2023 року пільгу на безкоштовний проїзд в громадському транспорті складає 58 979 осіб [53], витрати з місцевого бюджету на відшкодування пільг з перевезення автотранспортом (без урахування муніципального громадського транспорту) склали 1 445 412 000 гривень [53]. Зрозуміло, що ці кошти могли бути включені до бюджету інших соціальних програм, у тому числі – персоніфікованої адресної допомоги.

В середині березня 2022 року в Україні стартувала програма з переміщення українських підприємств із постраждалих від бойових дій регіонів.

Релокація підприємств в умовах війни відбувається під впливом низки загроз [54]:

- 1) порушення внутрішніх і міжрегіональних економічних зв'язків;
- 2) блокування та порушення логістики постачання та / чи збуту;
- 3) втрати трудового потенціалу через продовження відпливу людей з країни;
- 4) ускладненого одночасного переміщення та розселення значної кількості працівників разом із забезпеченням їх базовими соціальними послугами;
- 5) відсутності достатньої кількості облаштованих майданчиків для розміщення підприємств;
- 6) відсутності або проблемного підключення до інженерних мереж для

забезпечення функціонування підприємств;

7) ускладненої логістики та довготривалого перевезення промислового обладнання в місця релокації;

8) нестачі кваліфікованих спеціалістів для проведення монтажу / демонтажу складного промислового обладнання (особливо іноземного виробництва).

Бізнес несе тягар дороговартісних юридично та технічно складних процедур релокації; зазнає втрат ресурсів, товарів, основних фондів і витрат під час релокації; має труднощі з підбором площ для розміщення виробництва, дороговартісною є оренда виробничих приміщень у місці нової дислокації; труднощі з підбором кваліфікованого персоналу із спеціальними навичками та вміннями після переїзду.

Станом на 31.12.2022 року до Вінницької територіальної громади релоковано 252 суб'єкта господарювання [54], на початок серпня 2023 року на у громаді зареєструвалися вже 321 суб'єкт господарювання [55]. На базі релокованого бізнесу створено 1584 робочі місця.

З однієї сторони, релокація в просторовому аспекті дозволяє громаді-реципієнту посилити свій власний ендегенний потенціал на основі активізації виробничої діяльності в менш промислово розвинутому регіоні Вінниччини, дозволяє зберегти й локалізувати всередині громади виробничий і трудовий потенціал, з іншої сторони – тягар вирішення проблем, пов'язаних з самим процесом забезпечення переміщення підприємств (зазначений вище) та забезпечення умов для здійснення виробництва, забезпечення логістики та інших складових, стає соціально-економічною складовою екосистеми територіальної громади та діяльності її виконавчих органів.

Податок на доходи фізичних осіб є основною бюджетоутворюючою складовою загального фонду місцевого бюджету. Надходження від податку на доходи фізичних осіб до місцевого бюджету ВМТГ за 2022 рік склали 3 218,1 млн. грн. [54].

За попередньою оцінкою фахівців Департаменту фінансів Вінницької міської ради, внаслідок змін [56] втрата 48 % основної складової наповнення місцевого бюджету викликає необхідність перегляду всіх наявних 154 паспортів бюджетних програм на 2024 рік [57], що означає або скорочення їх фінансування, або навіть повне призупинення виконання окремих програм.

З урахуванням викладеного, можна виокремити актуальні проблеми та виклики, які постали перед Вінницькою територіальною громадою та місцевою владою: розміщення внутрішньо переміщених осіб та їх інтеграція у життя громади, необхідність створення нових робочих місць, працевлаштування людей, які опинилися в складних життєвих обставинах, готовність забезпечувати процес релокації підприємств, переорієнтація власних підприємств на випуск життєво-необхідної продукції (частіше продуктів харчування, побутових товарів, товарів першої необхідності) з метою заміщення постачання внаслідок порушення логістики, задоволення збільшення попиту на соціально значимі послуги (медичні, освітні тощо), наявні рівні безробіття, бідності, наявність гендерної нерівності на ринку праці, необхідність включення людей старших за 59 років до соціально-економічного життя громади, вимушене скорочення фінансування бюджетних програм.

2.2 Муніципальна програма розвитку соціального підприємства у Вінницькій міській територіальній громаді

У квітні 2017 року Вінницькою міською радою було затверджено «Програму посилення конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва м. Вінниці на 2017-2020 роки». Основна мета цієї програми - забезпечення умов для посилення конкурентоспроможності місцевого малого та середнього підприємництва шляхом реалізації Плану заходів, що включає перелік конкретних проєктів для покращення бізнес-клімату, розвитку бізнес-інфраструктури та послуг, доступу до фінансових ресурсів, посилення

співпраці органів місцевого самоврядування, представників бізнесу, бізнес-об'єднань щодо спільного вироблення та реалізації політики розвитку підприємництва, а також покращення навичок та вмій власників та персоналу малих та середніх підприємств. Однією із операційних цілей зазначеної програми було сприяння кластерній акселерації, зокрема, реалізація проєкту «Інклюзивний розвиток соціального підприємництва».

Результатом реалізації зазначеного проєкту стала розробка та затвердження стратегічного документу планування «Програма розвитку соціального підприємництва на території Вінницької міської ОТГ на 2020 – 2022 роки» (далі - Програма) [27].

Програма узгоджена із пріоритетними напрямками, завданнями та заходами, зокрема: Програмою посилення конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва Вінницької МТГ на 2017-2020 роки, Стратегією розвитку «Вінниця-2020», Концепцією інтегрованого розвитку м. Вінниці до 2030 року, політикою розвитку соціального підприємництва в Європейському регіоні.

Доцільно зауважити, що під час розробки Програми був використаний партисипативний підхід (залучення у різних форматах всіх основних зацікавлених сторін до формування її пріоритетів та створення програмних складових), проведено 4 фокус-групи, зустрічі із стейкхолдерами, консультативні наради з представниками органів державної влади [1, 27].

Серед основних зацікавлених сторін були визначені наступні:

- 1) діючі на той час соціальні підприємства (принаймні 10 підприємств, які позиціонують себе як соціальні);
- 2) представники громадськості, які планують запустити соціальні підприємства у найближчий час;
- 3) представники малого та середнього підприємництва та соціально-відповідального бізнесу;
- 4) представники бізнес-асоціацій та організацій, що займаються розвитком бізнесу;

- 5) викладачі закладів вищої освіти, розташованих у м. Вінниця;
- б) співробітники різних виконавчих органів міської ради.

Кількість осіб, які взяли участь у фокус-групах, ознайомчій зустрічі та робочих засіданнях - 38 осіб (50% серед яких були жінки), зокрема: 9 діючих соціальних підприємств; 7 представників інституцій громадянського суспільства, які хотіли б заснувати соціальне підприємство; 5 представників бізнес-асоціацій, бізнес-інкубаторів, інституції громадянського суспільства, що займаються розвитком малого та середнього підприємництва; 4 представника середнього та великого бізнесу, що впроваджують програми корпоративної соціальної відповідальності, спрямовані на підтримку різних вразливих категорій населення; 3 представника закладів вищої освіти, 10 представників виконавчих органів міської ради. За результатами проведених фокус-груп, а також за допомогою аналізу даних з відкритих джерел та внутрішніх документів міської ради був розроблений аналітичний огляд стану розвитку соціального підприємництва у ВМТГ, створена мапа екосистеми для розвитку соціального підприємництва ВМТГ, а також визначені першочергові потреби для активізації розвитку соціального підприємництва у місті. Додатково було проведено консультативні зустрічі з представниками Головного управління Державної податкової служби у Вінницькій області для отримання роз'яснень та встановлення можливостей ведення соціального підприємництва на базі різних організаційних форм власності, відповідно до чинного законодавства України. Розробка Програми відбулася за участі створеної Робочої групи.

Під час розробки Програми врахований зарубіжний, вітчизняний та місцевий досвід соціального підприємництва.

Фокус-групи, проведені у Вінниці в жовтні 2019 року, засвідчили, що у місті працює 10 підприємств [27], які позиціонують себе як соціальні. Ще кілька знаходились на етапі створення. Більшість з них діяло на базі громадських організацій, які орієнтовані на роботу з людьми з інвалідністю. Частина цих соціальних підприємств визнані (на той час) такими, що

орієнтовані на працевлаштування людей з інвалідністю, знаходяться на етапі становлення, не мають стійкої бізнес-моделі та не досягли рівня самоокупності.

Вінницька міська рада, запроваджуючи Програму, закріпила в цьому стратегічному документі власний погляд на визначення поняття «соціальне підприємство», критерії відповідності та цілі діяльності соціального підприємства, детально освітлені в пункті 1.1 розділу 1 цієї роботи.

Програмою не обмежено вибір соціальним підприємством організаційно-правової форми реєстрації: «...Соціальне підприємство може самостійно обрати організаційно правову форму реєстрації - громадське об'єднання, благодійна організація, фізична особа підприємець, товариство з обмеженою відповідальністю, підприємство об'єднання громадян, кооператив та інші, здійснювати свою діяльність відповідно чинного законодавства України...» [27, п.1.2].

Програмою встановлено та проаналізовано з використанням «Інструменту покращення політики в сфері соціального підприємництва» (The Better Entrepreneurship Policy Tool) Європейського Союзу [58] сім основних складових екосистеми для розвитку соціального підприємництва у ВМТГ:

1) інституційна підтримка соціального підприємництва та соціальних інновацій (взаємна зацікавленість соціальних підприємців та місцевої влади у створенні в громаді сприятливого середовища для розвитку соціального підприємництва);

2) формальне визнання інституції соціального підприємництва (de facto та de jure, в останньому випадку – за відсутності законодавчого визначення на рівні держави, важливо мати його обґрунтування та тлумачення на місцевому рівні для ефективного розвитку сфери);

3) культура соціального підприємництва (популяризація, навчання, наукові дослідження, збір статистичної інформації, заходи обміну досвідом тощо);

4) соціальний вплив та соціальна звітність (експертний центр або інформаційні ресурси, які містять інформацію про оцінку соціального впливу соціального підприємництва, інструменти вимірювання соціального впливу та можливі формати й підходи до звітування про фінансові та нефінансові результати успішності роботи, визначені публічні механізми загальної оцінки результатів роботи соціальних підприємців та їх впливу на громаду у форматі проведення змагань та конкурсів, нагородження кращих соціальних підприємців тощо);

5) бізнес-навички та підтримка розвитку бізнесу (тренінгові та навчальні заходи, хакатони з соціального підприємництва, наявність в громаді комерційних/некомерційних/державних освітніх установ, що здійснюють підготовку, консультування, надання менторської підтримки соціальним підприємцям на постійній основі, система постійного бізнес-коучингу, створення бізнес-асоціацій та бізнес-об'єднань та інших структур, які підтримують розвиток бізнесу соціальних підприємств);

6) доступ до ринків (встановлення привілеїв участі у державних чи місцевих публічних закупівлях, впровадження програм «соціального замовлення» для закупки соціальних послуг у соціальних підприємств, заходи із підвищення потенціалу соціальних підприємств для конкурування на відкритому приватному ринку);

7) доступ до фінансів (можливість пільгового кредитування, залучення фінансування через грантові програми, допомога долучення до програми соціального інвестування WNISEF, впровадження місцевої програми для підтримки виключно соціальних стартапів для масштабування бізнесу).

Стратегічною метою Програми визначена розбудова екосистеми для розвитку соціального підприємництва на території ВМТГ протягом 2020-2022 років, що оточує та підтримує основних «гравців» сфери.

Для досягнення стратегічної мети, Програмою встановлено цілі, кожна з яких тісно пов'язана з однією із складових екосистеми для соціального підприємництва:

- 1) Ціль 1. Впровадження інституційної підтримки соціального підприємництва та соціальних інновацій;
- 2) Ціль 2. Популяризація культури соціального підприємництва;
- 3) Ціль 3. Вимірювання соціального впливу та промоція соціальної звітності;
- 4) Ціль 4. Розвиток бізнес-навичок та підтримка розвитку соціального бізнесу;
- 5) Ціль 5. Сприяння вільному доступу до ринків для соціальних підприємців;
- 6) Ціль 6. Створення фінансових інструментів для розвитку соціального підприємництва.

Кожній цілі визначені завдання та проєкти, представлені в табл. 2.1:

Таблиця 2.1 – План заходів Програми розвитку соціального підприємництва на території Вінницької міської ОТГ на 2020 – 2022 рр.

Проєкт	Опис складових проєкту
1	2
Ціль 1. Впровадження інституційної підтримки соціального підприємництва та соціальних інновацій	
Проєкт 1.1 «Інституалізація розвитку соціального підприємництва у ВМТГ»	Створення Координаційної ради сприяння розвитку соціального підприємництва, що складається з представників Вінницької міської ради та різних зацікавлених сторін та проведення регулярних засідань
Проєкт 1.2 «Впровадження моніторингу та оцінки Програми розвитку соціального підприємництва»	Організація щоквартального моніторингу та оцінки реалізації Програми із залученням усіх зацікавлених сторін
	Підготовка щорічних звітів щодо стану реалізації Програми
Ціль 2. Популяризація культури соціального підприємництва	
Проєкт 2.1 «Створення електронної бази знань із соціального підприємництва»	Створення окремого розділу «Соціальне підприємство» на офіційних інтернет ресурсах міської ради, адаптованого для людей з інвалідністю по зору

Продовження таблиці 2.1

1	2
Проект 2.2 «Популяризація соціального підприємництва у місті»	Проведення комунікаційної кампанії в медіа про соціальні підприємства ВМТГ Відзначення Міжнародного дня соціальних підприємців - 28 червня
Проект 2.3 «Популяризація формальної та неформальної освіти у сфері соціального підприємництва»	Популяризація соціального підприємництва серед школярів Популяризація соціального підприємництва серед молоді Проведення семінару «Впровадження курсу з соціального підприємництва» у закладах вищої освіти
Ціль 3. Вимірювання соціального впливу та промоція соціальної звітності	
Проект 3.1 «Популяризація інструментів оцінки соціального впливу та підготовки звітності»	Щорічне проведення оцінки соціальних потреб населення та проблем міста у відповідності до Цілей сталого розвитку ООН
Ціль 4. Розвиток бізнес-навичок та підтримка розвитку соціального бізнесу	
Проект 4.1 «Експрес-доступ до знань»	Проведення моніторингу потреб соціальних підприємств (фокус групи, опитування раз на півроку) Створення бази консультантів та тренерів із соціального підприємництва та фахових спеціалістів (з соціального маркетингу, соціального піару, ведення бухгалтерської обліку та складання фінансової, податкової та статистичної звітності соціальних підприємств, менеджерів з персоналу для найму працівників з інвалідністю, спеціалізованих юристів) та інших вузькопрофільних спеціалістів з соціальної роботи Проведення консультацій для соціальних підприємств у Центрі розвитку підприємництва Проведення консультаційних заходів у форматі «Швидкі зустрічі» між соціальними підприємцями та консультантами
Проект 4.2 «Впровадження освітніх ініціатив для соціальних стартапів»	Проведення презентаційних заходів з пошуку ідей для соціальних підприємств Проведення хакатонів з розробки бізнес-моделей соціальних підприємств Проведення інкубаційної програми розвитку для соціальних підприємств (3-5 місяців) Проведення акселераційної програми розвитку для соціальних підприємств (6 місяців - 1 рік) Проведення вузькопрофільних тренінгів для соціальних підприємців

Продовження таблиці 2.1

1	2
Проект 4.3 «Обмін досвідом між соціальними підприємцями та представниками малого та середнього підприємництва»	Проведення зустрічей з соціальними підприємцями з інших міст для представників соціального підприємництва, інституцій громадянського суспільства та малого та середнього підприємництва
	Організація навчальних подорожей соціальних підприємців по Україні
	Стажування соціальних підприємців на базі діючих малих та середніх підприємств ВМТГ
Ціль 5. Сприяння вільному доступу до ринків для соціальних підприємців	
Проект 5.1 «Створення доступу до публічних фінансів та приватних ринків»	Розробка створеною Координаційною радою сприяння розвитку соціального підприємництва рекомендацій щодо створення міської програми соціального замовлення
	Залучення соціальних підприємців до участі у заходах для бізнесу та інституцій громадянського суспільства (ярмарки, форуми, конференції, презентаційні дні тощо) у форматі окремих презентацій майстер-класів, стендів з продукцією, номінацій тощо
Ціль 6. Створення нових фінансових інструментів та ресурсів для розвитку соціального підприємництва	
Проект 6.1 «Можливості проектів міжнародної фінансової допомоги для соціальних підприємців»	Збір інформації та проведення розсилки про можливості залучення міжнародного фінансування для розвитку соціальних підприємств в Україні (грантові та інші види конкурсів)
Проект 6.2 «Швидкий старт»	Розробка та запуск конкурсу соціальних підприємств для випускників інкубаційних та акселераційної програм
Проект 6.3 «Від благодійності до соціального інвестування»	Проведення інформаційних заходів про соціальне інвестування
	Проведення виконавчими органами міської ради та створеною Координаційною радою сприяння розвитку соціального підприємництва заходів для презентації соціальних стартапів

Джерело: систематизовано за [27]

Програмою закріплені очікувані короткострокові та довгострокові результати та індикатори їх досягнення.

Основні короткострокові результати:

- визначено ключові інституції, відповідальні за розвиток соціального підприємництва на території міської громади;
- розроблено та впроваджено систему моніторингу та оцінки стану

розвитку соціального підприємництва на території міської громади;

- інформація про діяльність соціальних підприємців доступна на офіційному сайті Вінницької міської ради та поширена через різноманітні комунікаційні канали на території міської громади;

- шкільна та студентська молодь ВМТГ ознайомена з концепцією соціального підприємництва;

- понад 300 представників бізнес-середовища, інституцій громадянського суспільства та активних містян пройшли освітні заходи, спрямовані на розвиток знань та навичок у сфері соціального підприємництва, з них не менше 30% склали жінки;

- викладачі закладів вищої освіти ознайомлені з сучасними підходами викладання курсу «Соціальне підприємництво»;

- у місті сформовано пул консультантів та експертів з питань розвитку соціального підприємництва, соціальні підприємства мають легкий доступ до консультацій з розвитку бізнесу;

- соціальні підприємства беруть активну участь в заходах для малого та середнього підприємництва та різноманітних міських ярмарках, виставках та інших публічних заходах.

Основні довгострокові результати:

- на базі закладів вищої освіти, що розташовані у ВМТГ викладаються курси з «Соціального підприємництва» на різних спеціальностях;

- на базі кількох закладів середньої освіти та закладів вищої освіти працюють шкільні та молодіжні соціальні підприємства;

- громадські та благодійні організації міста працюють над власними моделями соціального підприємництва, які стають інструментом для забезпечення їхньої самоокупності та зменшують залежність від грантових коштів;

- кількість працевлаштованих людей з інвалідністю та інших груп, які потребують захисту та підтримки, на базі соціальних підприємств збільшується щороку;

- в бізнес-середовищі міста зароджується культура соціального інвестування;
- кількість жінок керівниць та/або власниць соціальних підприємств збільшується щороку;
- інформація про діяльність соціальних підприємств постійно висвітлюється у локальних медіа (засобах масової інформації) та соціальних мережах;
- у місті розвиваються фінансові інструменти підтримки соціального підприємництва;
- на території ВМТГ щорічно з'являються щонайменше 2 нових соціальних підприємства.

Фінансування заходів Програми в процесі їх реалізації здійснюється за рахунок коштів бюджету ВМТГ в межах коштів, передбачених на відповідний фінансовий рік на зазначену мету, залучених коштів міжнародних організацій та фондів підтримки підприємництва, власних коштів юридичних та фізичних осіб – співвиконавців Програми, вкладів вітчизняних та іноземних інвесторів, інших джерел фінансування, не заборонених чинним законодавством.

Програмою встановлені та документально закріплені механізми впровадження та моніторингу, визначені відповідальні виконавці.

Важливим каталізатором реалізації проєктів та завдань Програми стало створення Координаційної ради сприяння розвитку соціального підприємництва на території міської громади, персональний склад якої, основні завдання, права і повноваження, структура, порядок і регламент роботи закріплені документально розпорядженням Вінницького міського голови [59].

2.3 Результати розвитку міської екосистеми соціального підприємства, їх оцінка, проблемні аспекти, подальша перспектива

Хід виконання Програми (у тому числі результати моніторингу, досягнуті проміжні результати та їх оцінка) широко висвітлювався та фіксувався відповідними рішеннями міської ради [60-62], що надало можливість аналізу утворення та розвитку міської екосистеми соціального підприємства.

Перелік проведених заходів та їх зміст приведений в додатку А.

На протязі дії Програми оцінена можливість отримання соціальними підприємствами ВМТГ «дешевих» позик (з відсотковою ставкою від 2% до 6% річних) з місцевого бюджету, що надає можливість відмови від дороговартісних кредитів в комерційних банках (з мінімальною відсотковою ставкою від 5% до 10%). Така мінімальна відсоткова ставка доступна лише по програмі соціального інвестування WNISEF в Ощадбанку та Кредобанку за умови виконання ряду вимог, які з об'єктивних причин можуть виконати не всі соціальні підприємства.

З урахуванням вимог законодавства щодо особливостей витрат бюджетних коштів та з метою здійснення фінансового моніторингу, пілотну фінансова модель відпрацьовано на власних підприємствах комунальної форми власності, які на протязі 2020 - 2022 років укладали з міським комунальним підприємством «Вінницький фонд муніципальних інвестицій» договори на отримання позики на пільгових умовах на придбання основних засобів та для вирішення своїх фінансово-господарських питань.

Також оцінено комерційну привабливість (та ефективність застосування при здійсненні господарської діяльності) послуги фінансового лізингу від ТОВ «Фінансова компанія «Муніципальні платіжні системи» (м. Вінниця).

Послуга фінансового лізингу (як оренда) передбачає придбання орендодавцем за замовленням орендаря основних фондів з подальшим їх

переданням у користування орендарю на строк, що не перевищує строку повної амортизації таких основних фондів з обов'язковою подальшою передачею права власності на такі основні фонди орендарю. Фінансовий лізинг є різновидом фінансового кредиту. Витрати орендодавця на купівлю об'єктів фінансового лізингу (оренда) не включаються до складу валових витрат або до складу основних фондів такого орендодавця. Основні фонди, передані у фінансовий лізинг (оренду), включаються до складу основних фондів орендаря.

Фактично, при укладанні договору лізингу, лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, не менший строку, за який амортизується 75 % вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору. Сума відшкодування вартості об'єкта лізингу в складі лізингових платежів за період дії договору фінансового лізингу повинна включати не менше 75 % вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору. Після закінчення строку договору фінансового лізингу об'єкт лізингу, переданий лізингоодержувачу згідно з договором, переходить у власність лізингоодержувача або викуповується ним за залишковою вартістю.

Серед соціальних підприємств, що діють на території Вінницької громади, мають ефективні бізнес-моделі, конкурентоспроможність та практичний досвід діяльності яких заслуговує на поширення, можна виділити наступні:

- 1) кав'ярня та інклюзивний манікюрний салон «Кульбаба», відкриті ГО «Гармонія» (соціальна місія: працевлаштування осіб з інвалідністю та особливими потребами);
- 2) майстерні та тепличне господарство, створені Асоціацією «Відкриті серця» (соціальна місія: соціалізація людей з особливостями розумового розвитку, комплексні робочі місця для молоді);
- 3) швейний цех, заснований ГО «Фортеця» (соціальна місія: працевлаштування осіб з інвалідністю та особливими потребами, вирішення

проблем гендерної нерівності на ринку праці, працевлаштування жінок, що опинилися в складних життєвих обставинах);

4) кав'ярня «Гудсток» заснована ГО «Феміністичне об'єднання «Прогресивні жінки» (соціальна місія: вирішення проблем гендерної нерівності на ринку праці, насильства в родинах, працевлаштування жінок, що опинилися в складних життєвих обставинах);

5) соціальне підприємство «Системні рішення», засноване Вінницькою обласною Громадською організацією інвалідів «Самодопомога»;

6) соціальне підприємство «Віз - на возі» (спеціалізована транспортна служба для перевезення людей на візках), створене Асоціацією захисту та допомоги інвалідам «Відкриті серця»;

7) соціальне підприємство «КлубОк», де працюють в'язальниці з порушенням зору над виробленням еко-товарів (засновник фізична особа-підприємець);

8) інклюзивна пекарня «Пекарня добрих справ» (створена за франшизою Good Bread), соціалізує людей з особливостями розумового розвитку;

9) ТОВ «Соціальне підприємство УВВ Інжиніринг», засноване ветеранами АТО, що виготовляє острівці безпеки, які встановлюють на дорогах міста;

10) соціальний інклюзивний ресторан «Коцюбинський 220» (у форматі громадський простір, заклад-майданчик для проведення відкритих заходів та соціального підприємництва і місце, де зможуть працювати і втілювати свої мрії люди з інвалідністю, участь у створенні прийняло понад 220 інвесторів-меценатів та проактивних громадян);

11) Вінницьке учбово-виробниче підприємство Українського товариства сліпих (виробництво широкої номенклатури електропобутових приладів та електроустаткування);

12) Вінницьке учбово-виробниче підприємство Українського товариства глухих (трикотажна фабрика).

Підсумковуюючи результати впровадження муніципальної програми розвитку соціального підприємства в період 2020-2022 років, можна стверджувати, що у Вінницькій громаді сформована сприятлива екосистема для розвитку соціального підприємства, формалізована модель концепції якої, представлена на рис. 2.3:

Рисунок 2.3 – Формалізована модель концепції екосистеми для розвитку соціального підприємства ВМТГ

Джерело: складено автором

З метою оцінки досягнутих результатів Програми, проаналізовано з використанням онлайн-інструменту (та методики) The Better Entrepreneurship Policy Tool [58], розробленого OECD (Центр підприємництва, малих і середніх підприємств, регіонів і міст – CFE) та Європейською комісією (DG Employment, Social Affairs and Inclusion), сім головних складових екосистеми розвитку соціального підприємництва у ВМТГ: 1) інституційну підтримку соціального підприємництва та соціальних інновацій; 2) формальне визнання інституції соціального підприємництва; 3) культуру соціального

підприємництва; 4) соціальний вплив та соціальна звітність; 5) бізнес-навички та підтримку розвитку бізнесу; 6) рівень доступу соціальних підприємств до ринків; 7) рівень доступу соціальних підприємств до фінансів.

Результати оцінки представлено на рис. 2.4:

Рисунок 2.4 – Результати оцінки екосистеми для розвитку соціального підприємництва ВМТГ за методикою The Better Entrepreneurship Policy Tool

Джерело: сформовано алгоритмом застосованої методики

Програма розвитку соціального підприємництва Вінницької міської територіальної громади на 2020-2022 роки стала унікальним досвідом для України, оскільки аналогічних програмних документів не існувало, виконання основних поставлених завдань та результати їх реалізації визнані успішними.

Проте, тривалий період карантинних обмежень з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та складна епідеміологічна ситуація в період з грудня 2020 року по травень 2022 року спричинили низку викликів та завдань у ході реалізації проєктних ініціатив Програми.

В лютому 2022 року, зважаючи на введення воєнного стану в Україні відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» та Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 12.08.2022 №573/2022, враховуючи вимоги Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» від 09.06.2021 № 590, фінансування «Програми розвитку соціального підприємництва Вінницької міської територіальної громади на 2020-2022 роки» у 2022 році було тимчасово обмежено.

Фактично, це негативно вплинуло на реалізацію окремих проєктних ініціатив програми та передчасно припинило реалізацію програми.

Проте, можна стверджувати, що поставлені муніципальною програмою цілі успішно виконані, а стратегічна мета - розбудова екосистеми для розвитку соціального підприємництва на території ВМТГ протягом 2020-2022 років, досягнута.

В 2022 році в рамках проєкту «Соціальне підприємництво – партнерство для змін», що реалізовувався Донецьким національним університетом імені Василя Стуса за підтримки програми Fulbright в Україні, проведено дослідження оцінки потенціалу розвитку соціального підприємництва. Учасниками робочої групи проєкту в науковому виданні «Економіка і організація управління» опубліковано статтю [37], в якій приведено результати дослідження, які розкривають проблеми розвитку соціального підприємництва на Вінниччині, серед яких висвітлено наявність перешкод для розвитку соціального підприємництва та їх сутність. Так, на

питання «Чи існують наразі суттєві перешкоди для розвитку соціального підприємництва в межах Вашого регіону?» в рамках експертного опитування більшість респондентів (81,8%) відповіли стверджувально. На уточнення, в чому полягають ці перешкоди, більшість експертів (80%) акцентувало увагу на відсутність у підприємців навичок ведення соціального підприємництва, обмеженому доступі до програм фінансування (50%), низькому рівні поінформованості підприємців про наявні програми підтримки/можливості фінансування (40%) та законодавчій неврегульованості (40%) (рис. 2.5).

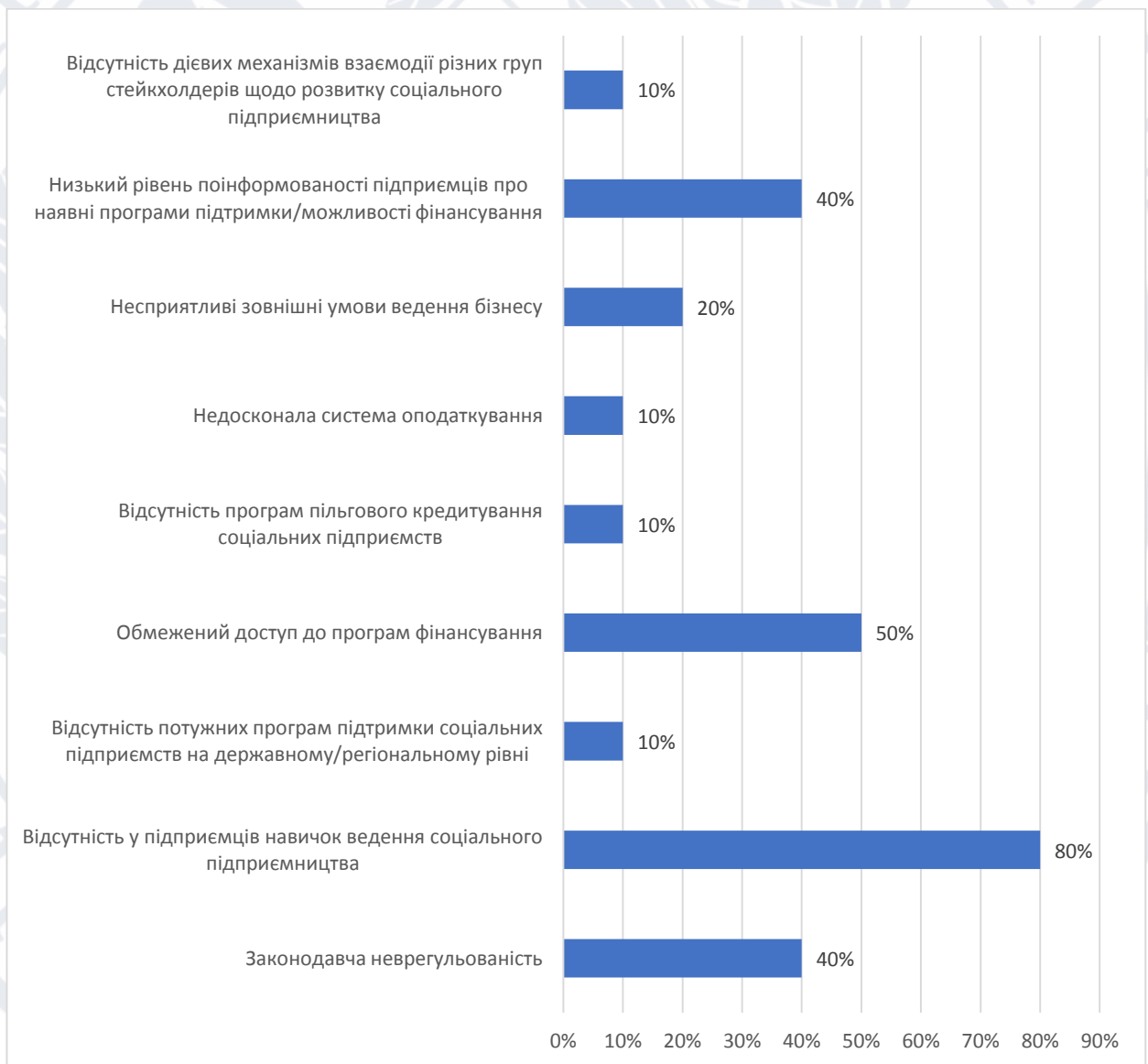

Рисунок 2.5 – Розподіл відповідей експертів, в чому полягають перешкоди для розвитку соціального підприємництва, % до загальної кількості респондентів

Джерело: [37]

Проведений аналіз результатів муніципальної програми розвитку соціального підприємства в період 2020-2022 років та результати оцінки складових екосистеми для розвитку соціального підприємництва ВМТГ за методикою The Better Entrepreneurship Policy Tool, наведені вище в цієї роботи, дозволяють припустити, що більшість перешкод, зазначених на рис. 2.6, поступово нівелюються:

1) Донецький національний університет імені Василя Стуса, який в 2022 році запровадив освітню програму «Соціальне підприємництво», в січні 2024 року здійснить випуск перших магістрів;

2) в 15 закладах вищої освіти, що розташовані на території міської громади, викладаються дисципліни з економіки, менеджменту, маркетингу, торгівлі і підприємництва, обліку і оподаткування, банківської справи і фінансів, страхування, публічного управління, адміністрування та інші, що надають широке коло можливостей для підвищення бізнес-навичок соціальних підприємців;

3) в ході реалізації Програми розвитку соціального підприємництва за активної участі усіх зацікавлених сторін набуто унікальний практичний досвід організації та проведення навчальних, консультативних, тренінгових, конкурсних та інших заходів, направлених на обмін досвідом, знаннями, розвиток бізнес-навичок, підвищення професійного рівня тощо;

4) сформовано базу консультантів, тренерів, коучерів, менторів, спікерів, партнерів із соціального підприємництва зі всієї України, яка активно використовується інтересантами;

5) функціонують інституції та структури підтримки розвитку бізнесу та соціальних підприємств;

6) ефективно функціонують створені засоби комунікації зацікавлених сторін (розділ соціального підприємництва офіційного сайту міської ради, сайт та чат-бот «Свої» (громада у смартфоні) у Viber і Telegram, чат співтовариства «Соціальне підприємництво: Вінниця» у Facebook та інші).

Проте, на низькому рівні залишається доступ соціальних підприємств та підприємців до фінансів. Соціальним підприємцям доступні наступні механізми отримання фінансів:

1) краудфандинг на спеціалізованих онлайн-ресурсах в Україні (Спільнокошт, RazomGo), зарубіжних краудфандингових платформах (Gofundme, Kickstarter, Indiegogo);

2) грантове фінансування від Міжнародного фонду «Відродження» за програмою «Соціальний капітал», Українського культурного фонду (грантове фінансування культурних та інклюзивних проектів);

3) соціальне кредитування за програмою соціального інвестування Western NIS Enterprise Fund (WNISEF), що здійснюється АТ «Ощадбанк» та ПАТ «Кредо-банк» (кредит від 10 тис. до 100 тис. дол США у гривневому еквіваленті терміном на 36 місяців під 5-10% річних, за умови відповідності отримувача встановленим критеріям);

4) інвестиції від фондів: Український соціальний венчурний фонд (інвестує та підтримує соціальні підприємства, в основі бізнес-моделей яких лежить досягнення соціальних та екологічних змін), Український фонд стартапів (підтримує стартапи на ранніх стадіях розвитку, пропонує варіативні фінансові та нефінансові можливості);

5) отримання допомоги за державною програмою «Рука допомоги», яка спрямована на допомогу малозабезпеченим особам у відкритті власної справи (дає можливість непрацюючим працездатним особам з числа членів малозабезпеченої сім'ї отримати одноразову безвідсоткову поворотну допомогу у розмірі до 100,5 тис. грн. для відкриття чи розвитку власного бізнесу для оплати рахунків на придбання необхідного для заснування власної справи обладнання і матеріалів. Вагома перевага цього механізму в тому, що допомогу можна повертати за рахунок сплачених у процесі підприємницької діяльності податків і соціальних внесків. Тобто, сума до повернення зменшуватиметься з кожним податковим платежем. Крім того, якщо такий підприємець працевлаштує ще двох осіб за направленням центру

зайнятості, повертати допомогу державі буде не потрібно). Порядок надання допомоги затверджено постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання сприяння економічній самостійності малозабезпечених сімей» від 21.04.2021 № 397;

б) соціальне замовлення (соціальне підприємство може використовувати механізми соціального замовлення (контрактування), публічних закупівель та продавати свої послуги місту/області відповідно до Порядку надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення та компенсації надавачам вартості соціальних послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 450.

7) отримання кредиту від комерційної фінансової установи (в якості прикладу умови АТ КБ Приватбанк за програмою «Доступні кредити 5-7-9%»: для інвестиційних цілей – 9% річних із можливістю зниження до 7% за умови створення нових робочих місць; для поповнення обігових коштів – 13% річних, крім: 3% річних для суб'єктів підприємництва, які провадять господарську діяльність у зоні високого воєнного ризику; 9% річних для суб'єктів підприємництва, які провадять основну діяльність за всіма КВЕД Секції С; 9% річних за напрямком: відбудова зруйнованих внаслідок військової агресії основних засобів суб'єктів підприємництва, що підтверджується відповідними документами; + комісія 1-1,5% (разово) від суми кредиту).

В ході реалізації муніципальної програми розвитку соціального підприємства в період 2020-2022 років, міською владою оцінені можливість та механізм отримання соціальними підприємствами ВМТГ позик (з відсотковою ставкою від 2% до 6% річних) з місцевого бюджету через міське комунальне підприємство «Вінницький фонд муніципальних інвестицій» шляхом заключення договору на отримання позики на пільгових умовах на придбання основних засобів та для вирішення своїх фінансово-господарських питань. Проте із втратою значної частини надходжень за основною бюджетоутворюючою складовою загального фонду місцевого бюджету

внаслідок набуття чинності 19.11.2023 року Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України», запланована реалізація надання соціальним підприємцям «дешевих» позик з місцевого бюджету громади виглядає сумнівною.

Фактично єдиним дієвим механізмом надання фінансової допомоги за рахунок коштів бюджету місцевим підприємцям, задіяним в різних сферах економічної діяльності, залишається виплата часткової компенсації:

- 1) витрат за встановлені відновлювальні джерела енергії;
- 2) витрат роботодавцям на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за новостворені робочі місця;
- 3) відсотків за залученими кредитами суб'єктам малого та середнього підприємництва.

Досягнення домовленостей з ТОВ «Фінансова компанія «Муніципальні платіжні системи» (м. Вінниця) про надання послуг фінансового лізингу для соціальних підприємців ВМТГ на економічно-вигідних умовах, залишається відкритим питанням.

Висновки до розділу 2

У другому розділі роботи систематизовано наявні соціально-економічні проблеми в громаді, освітлено унікальний досвід реалізації муніципальної програми розвитку соціального підприємства та її результати, здійснено аналіз та оцінку екосистеми для розвитку соціального підприємництва у ВМТГ, досліджено проблемні аспекти та перспективи впливу міської влади на її подальший розвиток.

Наведено та охарактеризовано актуальні соціально-економічні проблеми та виклики, які постали перед Вінницькою громадою: 1) безробіття; 2) бідність; 3) виключення людей старших за 59 років із соціально-економічного життя громади; 4) наявність гендерної нерівності на ринку праці; 5) розміщення внутрішньо переміщених осіб та їх інтеграція у

життя громади; 6) необхідність створення нових робочих місць для працевлаштування людей, які опинилися в складних життєвих обставинах; 7) забезпечення процесів релокації підприємств; 8) переорієнтація власних підприємств на випуск життєво-необхідної продукції з метою заміщення постачання внаслідок порушення логістики; 9) задоволення збільшення попиту на соціально значимі послуги (медичні, освітні тощо); 10) компенсація пільг на проїзд, на оплату послуг зв'язку та деяких інших пільг для окремих категорій громадян, виключно за рахунок місцевого бюджету; 11) наявність обставин вимушеного скорочення фінансування окремих бюджетних програм.

Наведений перелік соціальних та економічних проблем в громаді демонструє погляд та розуміння місцевої влади на соціальне підприємство як інноваційний інструмент розв'язання цих проблем, що в сукупності спонукало розробку та реалізацію муніципальної програми розвитку соціального підприємства.

Висвітлено зміст муніципальної програми розвитку соціального підприємства на території Вінницької міської ОТГ на 2020 – 2022 роки, підстави та процес її розробки. Акцентовано увагу, що стратегічною метою муніципальної програми визначена розбудова екосистеми для розвитку соціального підприємства на території ВМТГ протягом 2020-2022 років, що оточує та підтримує основних «гравців» сфери.

Висвітлено хід виконання муніципальної програми та результати розвитку міської екосистеми соціального підприємства, отримані реалізацією цієї програми. Проаналізовано з використанням онлайн-інструменту (та методики) The Better Entrepreneurship Policy Tool сім головних складових екосистеми розвитку соціального підприємства у ВМТГ: 1) інституційну підтримку соціального підприємства та соціальних інновацій; 2) формальне визнання інституції соціального підприємства; 3) культуру соціального підприємства; 4) соціальний вплив та соціальна звітність; 5) бізнес-навички та підтримку розвитку бізнесу; 6) рівень доступу соціальних

підприємств до ринків; 7) рівень доступу соціальних підприємств до фінансів. Приведено результати отриманої оцінки.

Констатовано, що незважаючи на форс-мажорні обставини, які негативно вплинули на реалізацію окремих проєктних ініціатив програми та передчасне припинення її реалізації, поставлені цілі успішно виконані, а стратегічна мета досягнута.

Продемонстровано, що розбудова в громаді екосистеми соціального підприємництва дозволяє в повній мірі розкрити функції соціального підприємництва: 1) соціальну функцію – вирішення соціальних проблем та подолання соціальної ізольованості, зокрема працевлаштування людей з високим бар'єром входження на традиційний ринок праці; 2) економічну функцію, що полягає у розвитку економіки, створенні нових робочих місць та підвищенні фінансової спроможності неприбуткових організацій; 3) новаторську функцію – впровадження нових форм підприємницької діяльності, генерування та реалізація нових комерційних ідей, знаходження нових шляхів вирішення соціальних проблем; 4) мобілізуючу функцію – залучення громадян до участі у соціальних ініціативах, підвищення активності громадян з метою вирішення власних соціальних проблем; 5) мотиваційну функцію – формування стимулюючого механізму для неприбуткових організацій з метою підвищення фінансової незалежності їх діяльності. Роль місцевої влади у цьому процесі - координація у створенні комфортних та сприятливих умов для відкриття та повноцінної роботи соціального бізнесу.

Проаналізовано проблемні аспекти та перспективи впливу міської влади на подальший розвиток міської екосистеми соціального підприємства.

Приведено результати незалежного дослідження, які розкривають проблеми розвитку соціального підприємництва на Вінниччині, серед яких висвітлено наявність перешкод для розвитку соціального підприємництва та їх сутність.

Зафіксовано, що на низькому рівні залишається доступ вінницьких

соціальних підприємств та підприємців до фінансів. Констатовано, що фактично єдиним дієвим механізмом надання фінансової допомоги місцевим підприємцям, задіяним в різних сферах економічної діяльності, за рахунок коштів місцевого бюджету залишається виплата часткової компенсації: 1) витрат за встановлені відновлювальні джерела енергії; 2) витрат роботодавцям на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за новостворені робочі місця; 3) відсотків за залученими кредитами суб'єктам малого та середнього підприємництва.

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ДО СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВІННИЦЬКІЙ МІСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

3.1 SWOT-аналіз для програми розвитку соціального підприємства

Протягом 2019-2020 років за підтримки проєкту «ПРОМІС: Партнерство для розвитку міст» [63] в Україні відбулася розробка та реалізація перших муніципальних програм розвитку соціального підприємства. Найперша програма на 2020-2022 роки ухвалена Вінницькою міською радою в травні 2020 року (докладно освітлена в другому розділі цієї роботи), друга подібна програма на 2021-2023 роки ухвалена Івано-Франківською міською радою на початку 2021 року. Обидві програми, як стратегічні документи, не мали SWOT-аналізу, хоча відомо, що SWOT-аналіз – це один з найпотужніших методів стратегічного управління, він допомагає прояснити ситуацію, побачити не тільки сильні і слабкі сторони об'єкта дослідження, а й можливості та загрози, що забезпечує успішність реалізації стратегічного планування та очікуваних (прогнозованих) результатів.

SWOT-аналіз, в цілому, широко застосовується виконавчими органами місцевого самоврядування при розробці стратегій та програм розвитку територіальних громад, оцінці соціально-економічного стану та в інших аспектах своєї діяльності, наприклад: стратегія розвитку «Вінниця-2020» [64], стратегія розвитку «Вінниця-2030» [65].

Вивчення сучасних методик проведення якісного SWOT-аналізу (зокрема, [66-68]), виявило необхідність адаптації класичного SWOT-аналізу для цілей територіального розвитку соціально-економічної структури, якою по суті є екосистема для розвитку соціального підприємства Вінницької міської територіальної громади. Напрямки адаптації класичного SWOT-

аналізу для цілей аналізу розвитку територіальної екосистеми соціального підприємництва та опис методологічних положень, показаний на рис. 3.1:

Рисунок 3.1 – Адаптація SWOT-аналізу територіальної екосистеми розвитку соціального підприємництва

Джерело: складено автором

У використаній адаптованій методиці SWOT-аналізу розвитку

територіальної екосистеми соціального підприємництва ВМТГ за базу взято початкову ідею А. Humphrey [69], з необхідними доповненнями, що визначаються відмінними рисами міської території як соціально-економічної системи (специфічність об'єкту аналізу, масштаб, цілі, різні зацікавлені сторони, забезпечення публічності, необхідність використання тільки офіційної статистичної інформації та інші).

Етап 1. *Визначення зацікавлених сторін.* Основна зацікавлена сторона – гіпотетичний замовник проведення SWOT-аналізу – це виконавчі органи міської ради, які розробляють стратегію розвитку громади та пов'язані із нею програми, плани реалізації тощо. Інші сторони – соціальні підприємці, представники соціально відповідального бізнесу, науки, соціальних сфер, у тому числі мешканці територіальної громади, думку яких необхідно враховувати під час проведення аналізу.

Виділення ключових систем та елементів аналізу. Спираючись на підходи до визначення міста як соціально-економічної системи (просторова, економічна, соціальна, культурно-історична архітектоніка), а також на показники, що характеризують якість життя в територіальній громаді, доцільно виділити такі ключові системи аналізу: економіко-географічне положення, природно-історична спадщина, виробнича сфера, споживчий ринок, соціальна сфера, житлова та комунальна сфера, інвестиції, ринок праці, безпека, кількість та характеристика населення, середньостатистичний рівень життя, місцевий бюджет та джерела його наповнення. Цей набір ключових систем, що охоплює елементи внутрішнього середовища громади, може бути розширений.

Визначення соціально-економічних проблем, на розв'язання яких спрямовані цілі розвитку соціального підприємництва в громаді. Характеристика та особливості соціально-економічних проблем у Вінницький міській територіальній громаді надано в пункті 2.1 розділу 2 цієї роботи.

Визначення проблем та перешкод розвитку екосистеми соціального

підприємництва в громаді. При визначенні проблем та перешкод застосовано методику побудови дерева проблем, послідовність виконання якої, зазначено в табл. 3.2:

Таблиця 3.2 – Методика побудови дерева проблем

Діяльність	Результат
Визначення проблем	Перелік неструктурованих проблем
Впорядкування проблем	Згрупований перелік проблем, які пов'язані між собою
Визначення зв'язків між проблемами	Побудова ієрархії проблем (з'ясування, які проблеми є наслідками інших, а які є причиною). Конструкція ієрархії може бути багаторівневою, тобто деяка причина може причиною іншої причини, так й виникати з ще іншої – первинної, основної проблеми
Визначення проблем основного значення	Перелік основних причин, розв'язання яких зумовлює покращення, зміну ситуації
Визначення груп пов'язаних проблем	Виокремлення групи пов'язаних проблем, для яких можна формулювати спільні цілі

Джерело: [68]

Отримане дерево можливих проблем та перешкод, які можуть негативно впливати на розвиток екосистеми соціального підприємництва в громаді, показано в табл. 3.3:

Таблиця 3.3 – Дерево можливих проблем та перешкод розвитку екосистеми соціального підприємництва в громаді

Повільний розвиток соціального підприємництва в громаді			
Несформована законодавча база	Низький рівень інформованості та комунікації	Незначна кількість соціальних підприємств	Нестабільна соціальна та економічна ситуація
Невизначеність на законодавчому рівні	Недостатній рівень іміджевої політики на державному рівні	Відсутність мотивації до створення таких підприємств	Введення військового стану, бойові дії
Недостатня підтримка на державному рівні	Відсутність консультативних центрів та органів	Низький рівень активності громадськості	Значні ризики господарювання
Недостатня підтримка на регіональному рівні	Недостатня увага на рівні ЗВО та шкіл	Низький рівень активності місцевої влади	Релокація суб'єктів господарської діяльності
Недостатня підтримка на місцевому рівні громади		Неналежні умови для заснування підприємств	Зниження рівня безпеки, життя та добробуту
		Відсутність стимулів (пільг, привілеїв тощо)	Вимушена міграція населення

Джерело: складено автором

Етап 2. Аналіз соціально-економічного розвитку ВМТГ та його впливу на розвиток екосистеми соціального підприємництва за схемою: «статистика - оцінка - рейтинг». Найменування етапу та підходу складена з ключових термінів, що відображають суть основних блоків аналізу з урахуванням: 1) статистичної інформації; 2) оцінка та розподіл отриманої інформації; 3) рейтинг за значимістю або впливом.

Аналіз проводиться за ключовими системами територіальної громади, об'єднаними в умовні три групи (табл. 3.4):

Таблиця 3.4 – Ключові системи та елементи внутрішнього середовища територіальної громади

Ключові системи	Складові елементи ключових систем
1	2
Умовна група базових систем	
Економіко-географічні	Географічне положення. Кліматичні умови. Наявність сировинних та енергетичних ресурсів. Наявність та значимість транспортної інфраструктури (в сенсі національних та транскордонних транспортних артерій, коридорів, напрямків руху товарів, ресурсів тощо).
Природні та історичні	Земельні ресурси. Історична спадщина. Рекреаційні ресурси.
Умовна група керованих систем	
Економічна сфера	Виробнича сфера (розвиток промисловості, підприємництва, будівництва). Споживчий ринок (розвиток торгівлі, сфери побутових послуг, громадського харчування, динаміка платних послуг населенню). Ринок праці (рівень зайнятості населення, безробіття, її структура, кількість вакансій та новостворених робочих місць). Інвестиції (інвестиції в основний капітал, наявність та спрямованість інвестиційних проектів).
Соціальна сфера	Соціальні послуги. Стан та розвиток освіти. Стан та розвиток науки. Стан та розвиток охорони здоров'я. Розвиток культури, місць відпочинку, спорту, дозвілля.

Продовження таблиці 3.4

1	2
Інфраструктура та житлово-комунальна сфера	Забезпеченість мешканців громади житлом. Благоустрій прибудинкових територій. Стан та розвиток транспортної інфраструктури, робота муніципального пасажирського транспорту.
Умовна група результативних систем	
Безпека	Екологія. Продуктова безпека. Рівень злочинності. Ефективність місцевих правоохоронних органів.
Конкурентоспроможність	Короткострокові та довгострокові результати підвищення економічного рівня (розвитку). Короткострокові та довгострокові результати зростання якості життя мешканців громади.
Населення	Чисельність населення. Природний приріст населення. Міграційні процеси. Вікова та гендерна структура населення.
Рівень життя населення	Рівень доходів населення. Динаміка росту заробітної плати. Реальна заробітна плата. Динаміка обсягу непродовольчих товарів у структурі споживання.
Місцевий бюджет	Бюджетоутворюючі складові надходження. Обсяг доходів бюджету на душу населення. Динаміка доходів бюджету. Бюджетний дефіцит (профіцит). Нормативні правила та обмеження витрат.

Джерело: складено автором

Оскільки всі елементи середовища громади взаємопов'язані (як показано на рис. 3.2), запропоноване їх згрупування та подальша оцінка дозволяють встановити причинно-наслідкові зв'язки та визначити сфери розробки та прийняття стратегічних та допоміжних рішень щодо розвитку наявних досягнень або розв'язання виявлених проблем та перешкод подальшому розвитку.

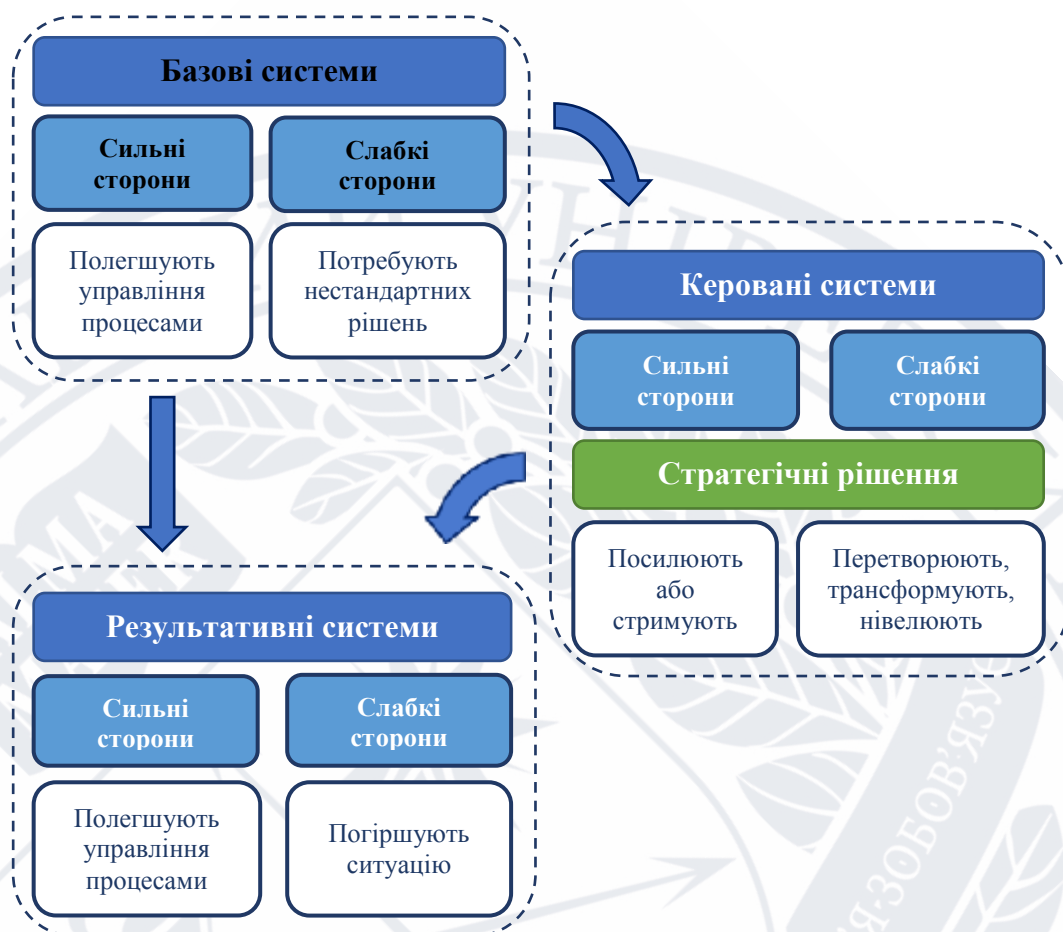

Рисунок 3.2 – Взаємозв'язок ключових систем ВМТГ

Джерело: складено автором

Статистика. У зв'язку із введеним тимчасовим обмеженням доступу до певних видів офіційної інформації в умовах воєнного чи надзвичайного стану з урахуванням тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, встановлених Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 та затверджених Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, в якості статистичної інформації використані дані, раніше оприлюднені в документах стратегічного планування Вінницької міської ради: Концепції інтегрованого розвитку м. Вінниці до 2030 року (КІРМ 2030) [70] та Стратегії розвитку Вінницької міської територіальної громади до 2030 року (Стратегія 3.0) [65], які містять найбільш повний перелік всіх необхідних для аналізу статистичних даних, включаючи прогнозовані показники до 2030 року, що

дозволяє якісно та достовірно здійснити наступний крок етапу - «оцінку сильних та слабких сторін» на основі аналізу офіційно підтверджених статистичних даних.

Оцінка сильних та слабких сторін. Оцінка сильних та слабких сторін внутрішнього середовища екосистеми ВМТГ здійснена по обраним ключовим системам та складовим елементам, що наведені в табл. 3.4.

Результати оцінки сильних та слабких сторін внутрішнього середовища розвитку Вінницької міської територіальної громади представлені в табл. Б.1 додатку Б.

Етап 3. Аналіз зовнішнього середовища. Основні блоки аналізу ураховують:

- 1) державну політику;
- 2) сучасні тренди розвитку міст;
- 3) державні, регіональні програми, проекти та стратегії розвитку;
- 4) потенційні інтереси приватних інвесторів;
- 5) наявні технології та тенденції їх розвитку.

Використано методологію PEST-аналізу (іноді позначають як STEP) – аналіз впливу ключових аспектів зовнішнього середовища: політичних (P – political), економічних (E – economic), соціальних (S – social) і технологічних (T – technological) на загальний соціально-економічний розвиток ВМТГ та екосистему для розвитку соціального підприємництва.

Результати проведеного PEST-аналізу зовнішнього середовища представлені в табл. Б.2 додатку Б.

IV етап SWOT-аналізу. *Зіставлення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз та прийняття відповідних стратегічних рішень.* Результати етапу зіставлення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз та прийняття відповідних стратегічних рішень наведено в наступному пункті 3.2 у вигляді пропозицій щодо стратегічного розвитку соціального підприємництва.

3.2 Пропозиції щодо стратегічного розвитку соціального підприємництва у Вінницький міський територіальній громаді

Сформована (у тому числі й завдяки реалізації муніципальної програми розвитку в період 2020 – 2022 років) у Вінницький міський територіальній громаді екосистема соціального підприємництва повинна розвиватися для виконання свої головної місії - вирішення соціально-економічних проблем громади, які й зумовлюють сферу діяльності (та, відповідно, місію) місцевих соціальних підприємств та підприємців:

1) необхідність вирішення проблеми безробіття та бідності, шляхом працевлаштування та створення нових робочих місць для людей, що знаходяться у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї, особам з інтелектуальними, психічними та поведінковими порушеннями, внутрішньо-переміщеним особам, для вирівнювання гендерної нерівності на ринку праці, включення до соціально-економічного життя громади людей старших за 59 років, ветеранів та учасників бойових дій, ресоціалізації осіб, що відбули покарання в закладах пенітенціарної системи (два заклади на території громади та шість у безпосередній близькості);

2) надання соціальних послуг (широкий спектр), виконання соціального замовлення;

3) участь у практичних заходах поліпшення екологічної обстановки та охорони навколишнього середовища громади (очищення водних об'єктів, збір, сортування, переробка, утилізація та повторне використання побутових та промислових відходів, озеленення, рекультивація земельних ділянок, очищення локального забруднення різних об'єктів та інших);

4) заміщення релокованого бізнесу та порушених логістичних ланцюгів збуту та постачання ресурсів;

5) господарсько-економічна діяльність з реалізації та переробки продукції місцевих аграріїв (в межах громади функціонує 13

сільськогосподарських підприємств, 22 фермерських господарства та майже 9,5 тис. особистих селянських господарств), які в умовах сьогодення вимушені орієнтуватися тільки на внутрішній споживчий ринок громади;

6) виробництво життєво-необхідної продукції (частіше продуктів харчування, побутових товарів, товарів першої необхідності) з метою заміщення постачання внаслідок порушення логістики, задоволення збільшення попиту на соціально значимі послуги (медичні, освітні тощо);

7) виробництво екологічно чистих продуктів харчування та товарів;

8) участь в процесах цифровізації управління галузями та комунальними підприємствами (впровадження та вдосконалення інформаційних платформ, автоматизованих систем, прогресивних технологій для управління у сферах освіти, культури, соціальної політики, охорони здоров'я, охорони довкілля, транспорту, безпеки, для підвищення ефективності управління муніципальними закладами і комунальними підприємствами, поширення їх дії на всю громаду шляхом створення цифрової екосистеми громади;

9) розвитку туристичної сфери та індустрії, вільного доступу до історії, мистецтва та творчості для всіх соціальних груп, збереження та популяризації нематеріальної спадщини (місцевих ремесл, творчих практики, традицій усної творчості, обрядів, традицій святкувань), посилення місцевої і локальної ідентичності, розвитку креативних індустрій у громаді та формування ефективного брендингу.

Сутність, причини виникнення та мета існування екосистеми соціального підприємництва у ВМТГ – необхідність тісної взаємодії та комунікації всіх її зацікавлених сторін (самих соціальних підприємців, громадських організацій та фізичних осіб, що бажають запровадити соціальний бізнес, бізнес-асоціації та корпорації, донорів, фонди, соціальних інвесторів, інкубатори, акселератори, заклади середньої та вищої освіти, організації, що надають посередницькі та дослідницькі послуги, органи місцевої влади, медіа та мешканців громади) на основі взаємних інтересів та

добровільності таких стосунків.

Добровільність участі, прагнення та зацікавленість Вінницької міської ради та її виконавчих органів у подальшому розвитку екосистеми соціального підприємництва у ВМТГ закріплені в розділі «Економіка, зайнятість і конкурентоспроможність, маркетинг, туризм (Місто для бізнесу – бізнес для громади)» стратегічного документу планування - «Концепції інтегрованого розвитку м. Вінниці 2030» (КІРМ 2030): «... Заходи та проекти: ...підтримка розвитку соціальних підприємств - як інструмент залучення вразливих верств населення в економічне життя міста. Створення школи та екосистеми соціального підприємництва ...» [70, с.139], підтверджені реалізацією «Програми розвитку соціального підприємництва на території Вінницької міської ОТГ на 2020 – 2022 роки» [27].

За результатами аналізу реалізації цієї муніципальної програми та IV етапу зіставлення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз проведеного SWOT-аналізу для прийняття відповідних стратегічних рішень, Вінницькій міській владі рекомендується продовжувати підтримку 7 головних складових екосистеми соціального підприємництва у ВМТГ:

1) інституційну підтримку соціального підприємництва та соціальних інновацій (активну взаємну зацікавленість соціальних підприємців та місцевої влади у створенні в громаді сприятливого середовища для розвитку соціального підприємництва);

2) актуальність формального визнання нею інституції соціального підприємництва (de facto та de jure, в останньому випадку – за відсутності законодавчого визначення на рівні держави, його тлумачення на місцевому рівні для ефективного розвитку сфери);

3) подальший розвиток культури соціального підприємництва в громаді (активну популяризацію, навчання, наукові дослідження, збір статистичної інформації, заходи обміну досвідом тощо) із залученням створених засобів комунікації;

4) освітлення соціального впливу та соціальної звітності, розробити (не

було повністю реалізовано) інструменти вимірювання соціального впливу та можливі формати й підходи до звітування про фінансові та нефінансові результати успішності роботи, визначені публічні механізми загальної оцінки результатів роботи соціальних підприємців та їх впливу на громаду;

5) брати участь в організації та проведенні заходів підвищення бізнес-навичок соціальних підприємців (тренінгові та навчальні заходи, хакатони з соціального підприємництва, із широким залученням наявних на території громади комерційних/некомерційних/державних освітніх установ, що здійснюють підготовку, консультування, надання менторської підтримки соціальним підприємцям на постійній або договірній основі);

6) сприяти доступу до ринків (встановленням привілеїв участі у державних чи місцевих публічних закупівлях, впровадженням програм «соціального замовлення» для закупки соціальних послуг у соціальних підприємств);

7) опрацювати варіанти покращення доступу до фінансів (можливість пільгового кредитування, залучення фінансування через грантові програми, допомога долучення до програми соціального інвестування WNISEF, впровадження місцевої програми для підтримки виключно соціальних стартапів).

Поза увагою виконавчих органів міської ради, які брали участь в реалізації муніципальної програми розвитку соціального підприємництва, залишилась можливість використання наявного та потужного наукового потенціалу 15-ти (!) закладів вищої освіти, які розташовані у ВМТГ. Цей прикрий промах необхідно терміново виправляти, зважаючи на достатню кількість прикладів вдалого та ефективного залучення закладів вищої освіти в інших територіальних громадах для проведення наукових досліджень та достовірного прогнозування при прийнятті стратегій та програм соціального та економічного розвитку.

Зважаючи на те, що значна кількість фактичних робіт за проектними заходами, здійснюється за договорами з підрядними та субпідрядними

організаціями, можливо такі роботи у сфері поліпшення екологічної обстановки та охорони навколишнього середовища громади (очищення водних об'єктів, озеленення, рекультивация земельних ділянок) замовляти шкільному соціальному підприємству, одночасно розвиваючи цей перспективний напрямок розвитку соціального підприємства.

Також пропонується розглянути нову перспективну ідею – перетворення наявних комунальних підприємств в соціальні. Обґрунтування та модель такої трансформації представлена на рис. 3.3:

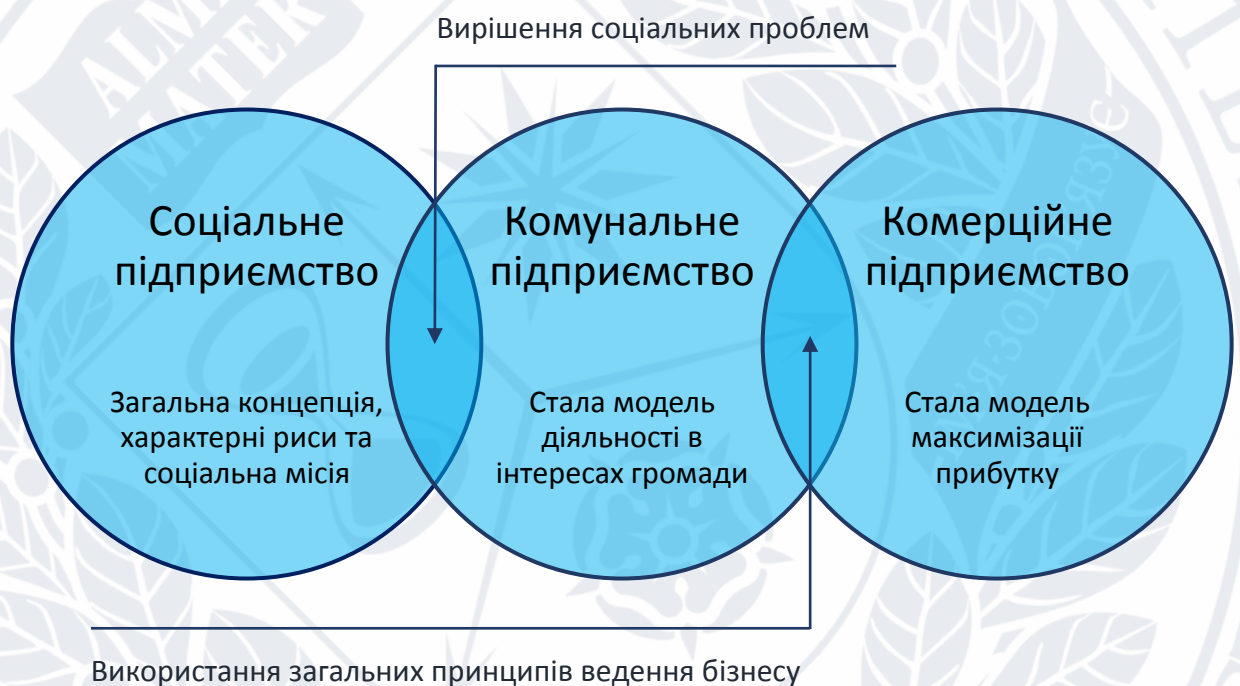

Рисунок 3.3 – Модель можливості трансформації комунального підприємства в соціальне

Передумови виникнення ідеї: в ході проведення дослідження в рамках кваліфікаційної роботи встановлено наступні факти:

1) за час дії муніципальної програми розвитку соціального підприємства, фактична кількість соціальних підприємств не змінилася (індикатором виконання програми та основним довгостроковим результатом передбачалось щорічна поява щонайменше 2 нових соціальних підприємств на території ВМТГ);

2) з 2011 року функціонує бюджетна установа Вінницької міської ради «Вінницький міський територіальний центр соціального обслуговування» (цілі діяльності: установа зв'язків з підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності, фізичними особами, родичами громадян, яких обслуговує Територіальний центр, з метою сприяння в наданні соціальних послуг громадян похилого віку, особам з інвалідністю, хворим (з числа осіб працездатного віку на період до встановлення їм групи інвалідності, але не більш як чотири місяці), які не здатні до самообслуговування і потребують постійної сторонньої допомоги, визнані такими в порядку, затвердженому Міністерством охорони здоров'я України; громадянам, які перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з безробіттям і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, стихійним лихом, катастрофою (і мають на своєму утриманні неповнолітніх дітей, дітей з інвалідністю, осіб похилого віку, осіб з інвалідністю), якщо середньомісячний сукупний дохід їх сімей нижчий ніж прожитковий мінімум для сім'ї). Установа надає тарифіковані платні соціальні послуги, спрямовані на досягнення соціальних результатів без мети одержання прибутку. Що це, як не одна із можливих моделей соціального підприємства ?

3) з 2007 року функціонує комунальний заклад Вінницької міської ради «Міський центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Гармонія» імені Раїси Панасюк» (заклад денного перебування дітей та молоді з інвалідністю з порушенням опорно-рухового апарату та центральної і периферичної нервової системи, дітей віком до трьох років (включно), які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності, метою діяльності якого є відновлення та підтримка їх фізичного та психологічного стану, адаптація та інтеграція у суспільство. Надає соціальні, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, юридичні та інформаційні послуги дітям та молоді з функціональними обмеженнями і членам їх сімей. Організовує клуби за інтересами, проводить

конкурси, фестивалі; Організовує проведення заходів, спрямованих на успішну реабілітацію та інтеграцію в суспільство осіб, які перебувають в центрі;. Направляє у разі потреби осіб, які звернулися до центру, до інших закладів та установ, що можуть забезпечити задоволення їх потреб; Розробляє і випускає відповідні довідково-інформаційні та методичні матеріали, розповсюджує їх серед осіб з функціональними обмеженнями, їх організацій, інших читачів). Що це, як не одна із можливих моделей соціального підприємства?

4) з 2013 року функціонує комунальне підприємство Вінницької міської ради «Муніципальна варта», створене з метою забезпечення у межах визначених законодавством прав членів територіальної громади в сфері благоустрою, формування у мешканців ВМТГ активної громадської позиції щодо збереження довкілля, об'єктів та елементів благоустрою, забезпечення чіткого виконання суб'єктами господарювання та громадянами обов'язків в сфері благоустрою, дотримання публічної безпеки і порядку. Самостійній суб'єкт господарської діяльності, основним узагальнюючим показником фінансових результатів господарської діяльності Муніципальної варти є прибуток (дохід). Неофіційно, при працевлаштуванні шляхом укладання трудових договорів (контрактів) та цивільно-правових договорів, перевага надається учасникам бойових дій, ветеранам АТО (у першу чергу тим, що мають поранення, контузії), колишнім військовим, працівникам правоохоронних органів, які за віком не мають права на пенсію, випускникам дитячих будинків та спортивних шкіл, патріотичної молоді із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які не працевлаштовані. Що це, як не соціальна місія ?

Таким чином, трансформація комунального підприємства в соціальне може відбуватися простим адміністративним механізмом внесення в статут необхідних положень щодо цілей та мети діяльності, необхідних правових та трудових норм, уточнення механізмів господарської діяльності, джерел фінансування та отримання прибутку (доходу) тощо.

Переваги трансформації комунального підприємства в соціальне підприємство (що належить до комунальної власності):

1) діяльність, як самостійного господарюючого статутного суб'єкту, що може здійснювати виробничу, науково-дослідну та комерційну діяльність із метою одержання відповідного прибутку (доходу), здійснюється в сталих та чітко визначених рамках чинного законодавства України та Статуту Вінницької міської територіальної громади [71];

2) створення, реорганізація або ліквідація підприємства (закладу, установи) здійснюється виключно за рішенням місцевої ради;

3) вирішення відповідно до законодавства питань про створення підприємствами комунальної власності спільних підприємств, у тому числі з іноземними інвестиціями, здійснюється виключно за рішенням місцевої ради;

4) встановлення для підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету, належить до виключної компетенції місцевої ради. Згідно Статуту ВМТГ при встановленні розміру частки прибутку, яка зараховується до місцевого бюджету Вінницька міська рада керується принципом мінімального втручання у господарську діяльність підприємства, що належить до комунальної власності. Тобто самофінансування територіальної громади є перевагою, яка впливає з особливостей перерозподілу грошових коштів, які лишаються на балансі підприємства комунальної форми власності, механізм полягає в тому, що частина грошових коштів, які сплачуються громадянами за отримання послуг спрямовується на покриття собівартості таких послуг, частина – на оновлення матеріально-технічної бази підприємства – надавача послуг та визначена частина – перерозподіляється органам місцевого самоврядування з метою наповнення місцевого бюджету;

5) органи місцевого самоврядування можуть створювати комунальні банки та інші фінансово-кредитні установи, виступати гарантами кредитів підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності

відповідних територіальних громад, а також зобов'язань інших підприємств, установ та організацій, що забезпечує більші можливості соціального підприємства, що належить до комунальної власності, до фінансів;

б) органи місцевого самоврядування мають право звертатися до суду про притягнення до відповідальності фізичних та юридичних осіб, які вчинили або чинять збитки об'єктам права комунальної власності;

в) включення до соціальної місії положення про працевлаштування та створення нових робочих місць для людей, що знаходяться у складній життєвій ситуації, забезпечить компенсацію «кадрового голоду», який утворюється внаслідок мобілізаційних заходів призову на військову службу в умовах правового режиму воєнного стану. Крім того, забезпечення зайнятості населення, як перевага, полягає в тому, що особливості роботи окремих підприємств комунальної власності та особливості надання окремих послуг населенню не вимагають від працівника спеціальних знань та спеціального рівня освіти, що в свою чергу, сприяє працевлаштуванню громадян без наявної вищої освіти, громадян з обмеженими можливостями, громадян передпенсійного віку тощо;

г) забезпечиться інноваційний розвиток територіальної громади, що впливає з сучасних умов господарювання соціального підприємства комунальної форми власності, так як підприємства комунальної власності, як і комерційні суб'єкти господарювання повинні використовувати новітні технології надання того чи іншого виду послуг, здійснювати постійне оновлення матеріально-технічної бази [72]. Дана система давно використовується в зарубіжних країнах, де кожна територіальна громада намагається створити власний автентичний товар або послугу, що вигідно вирізнятиме її серед інших у країні в цілому та сприятиме залученню додаткових «зовнішніх» фінансових ресурсів;

д) комунальна форма власності передбачає ефективність централізованого надання послуг, яка полягає в тому, що практично усі послуги надаються більш ефективно, якщо вони надаються централізовано,

що дозволяє встановлювати одні правила, тарифи, порядок обслуговування населення різних населених пунктів, що входять до складу об'єднаної територіальної громади, якою є ВМТГ;

10) законодавчо встановлена вимога здійснення місцевого контролю органами місцевого самоврядування означає, що діяльність будь-якого підприємства комунальної властості гарантовано буде відповідати стратегії розвитку територіальної громади, відповідати запитам громадян, які проживають в даній громаді та відповідати вимогам чинного законодавства.

Висновки до розділу 3

Зазначено, що перші в Україні муніципальні програми розвитку соціального підприємництва, розроблені протягом 2019-2020 років Вінницькою міською радою та Івано-Франківською міською радою, як стратегічні документи, не мали SWOT-аналізу, хоча SWOT-аналіз, в цілому, широко застосовується виконавчими органами місцевого самоврядування при розробці стратегій та програм розвитку територіальних громад, оцінці соціально-економічного стану та в інших аспектах своєї діяльності.

У використаній адаптованій методиці SWOT-аналізу розвитку територіальної екосистеми соціального підприємництва ВМТГ за базу взято початкову ідею А. Humphrey, з необхідними доповненнями, що визначаються відмінними рисами міської території як соціально-економічної системи (специфічність об'єкту аналізу, масштаб, цілі, різні зацікавлені сторони, забезпечення публічності, необхідність використання тільки офіційної статистичної інформації та інші).

Проведено шість етапів SWOT-аналізу, результати якого, шляхом зіставлення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз та прийняття відповідних стратегічних рішень дозволили сформулювати пропозиції щодо стратегічного розвитку соціального підприємництва у Вінницькій міській територіальній громаді.

Визначено, на вирішення яких соціально-економічних проблем

громади, які й зумовлюють сферу діяльності (та, відповідно, місію) місцевих соціальних підприємств та підприємців повинна розвиватися екосистема соціального підприємництва, що сформована в період 2020 – 2022 років у Вінницькій міській територіальній громаді для виконання своєї головної місії.

Підкреслено, що сутність, причини виникнення та мета існування екосистеми соціального підприємництва у ВМТГ – необхідність тісної взаємодії та комунікації всіх її зацікавлених сторін на основі взаємних інтересів та добровільності таких стосунків.

Наведено докази, що добровільність участі, прагнення та зацікавленості Вінницької міської ради (як основної зацікавленої сторони) у подальшому розвитку екосистеми соціального підприємництва у ВМТГ задекларовані документально. Сформульовано, на яких 7 головних складових екосистеми соціального підприємництва у громаді, для її подальшого розвитку, необхідно зосередитися Вінницькій міській владі.

Констатовано, що поза увагою виконавчих органів міської ради, які брали участь в реалізації муніципальної програми розвитку соціального підприємництва, залишилась можливість використання наявного та потужного наукового потенціалу 15-ти закладів вищої освіти, які розташовані у ВМТГ. Зазначено, що таку ситуацію необхідно терміново виправляти, зважаючи на достатню кількість прикладів вдалого та ефективного залучення закладів вищої освіти в інших територіальних громадах для проведення наукових досліджень та достовірного прогнозування при прийнятті стратегій та програм соціального та економічного розвитку.

Запропоновано нову перспективну ідею – перетворення наявних комунальних підприємств в соціальні. Освітлено передумови виникнення цієї ідеї, наведено обґрунтування та модель такої трансформації. Приведено переваги трансформації комунального підприємства в соціальне підприємство (що належить до комунальної власності).

ВИСНОВКИ

В кваліфікаційній (магістерській) роботі досліджено теоретичні, концептуальні та практичні можливості соціального підприємництва як інноваційного інструменту вирішення соціально-економічних проблем на прикладі екосистеми Вінницької міської територіальної громади та розроблено пропозиції щодо подальшого стратегічного розвитку цієї екосистеми.

В результаті проведеної роботи досягнута її мета та вирішені поставлені завдання, що дозволяє зробити узагальнені висновки.

1. Уточнено поняття «соціальне підприємство» та систематизовано основні теоретико-методологічні підходи до вивчення та наукового тлумачення феномену соціального підприємництва. Продемонстровано, що незважаючи на зусилля дослідників, парадигма соціального підприємництва не отримала загальноприйнятого визначення у світовій та вітчизняній науці, окрім визнання, що «соціальне підприємство є специфічним видом підприємства, що спрямоване на одночасне створення соціальних та економічних благ».

Висвітлено підходи українських науковців до тлумачення терміну «соціальне підприємство», суть яких зводиться до підприємницьких механізмів вирішення соціальних проблем: 1) як діяльність неприбуткових організацій, які використовують бізнес-стратегії або засновують підприємства для отримання доходу та направляють його на підтримку соціальної місії; 2) як комерційне підприємство, де основним є соціальний ефект від підприємницької діяльності, а потім вже фінансова ефективність; 3) як форму комерційного підприємства, де власність, контроль та багатства розподіляються рівномірно, що сприяє більш відкритому та чесному суспільству; 4) як інноваційну підприємницьку діяльність, яка підтримується міжнародними організаціями, для соціальних перетворень в суспільстві та громадах.

Акцентовано увагу на необхідність чіткого розмежування понять

«соціальне підприємництво» та «соціальна відповідальність бізнесу». Наведено відмінності сутності цих понять та обґрунтування необхідності розрізнення цих категорій.

2. З'ясовано погляд та розуміння поняття «соціальне підприємництво» місцевою владою в умовах відсутності його юридичного визначення в правовому полі України та законодавчого або нормативно-правового регулювання діяльності соціальних підприємств, що: 1) ускладнює діяльність підприємств та організацій, які вже впровадили елементи соціального підприємництва або планують відповідне впровадження; 2) створює перешкоди для сталого функціонування соціального підприємництва; 3) негативно впливає на його подальший розвиток.

Наведено приклади нормативного врегулювання цього питання на місцевому рівні - самостійного визначення та закріплення поняття «соціальне підприємництво» та його критеріїв власними актами та документами Вінницькою та Івано-Франківською міськими радами.

3. Проведено аналіз можливості вибору організаційно-правових форм соціального підприємства та їх характеристики, недоліки та переваги такого вибору, вплив на економічну ефективність, поставлені цілі та місію. Окреслено, що умовою прибутку в соціальному підприємстві так само, як і в будь-якій комерційній діяльності, є бізнес-моделювання. Вітчизняні соціальні підприємці із урахуванням своїх мотивів та цілей, методів досягнення цих цілей і підходів до використання отриманого прибутку, можуть застосувати принаймні 7 відомих бізнес-моделей: 1) entrepreneur support model (модель підтримки підприємців); 2) market intermediary model (модель посередника ринку); 3) employment model (модель працевлаштування); 4) free-for-service model (модель платних послуг); 5) service subsidization model (модель фінансування послуг); 6) market linkage model (модель «зв'язковий ринку»); 7) organizational support model (модель підтримки організації).

4. Наведено та охарактеризовано актуальні соціально-економічні

проблеми та виклики, які постали перед Вінницькою міською територіальною громадою: 1) безробіття; 2) бідність; 3) виключення людей старших за 59 років із соціально-економічного життя громади; 4) наявність гендерної нерівності на ринку праці; 5) розміщення внутрішньо переміщених осіб та їх інтеграція у життя громади; 6) необхідність створення нових робочих місць для працевлаштування людей, які опинилися в складних життєвих обставинах; 7) забезпечення процесів релокації підприємств; 8) переорієнтація власних підприємств на випуск життєво-необхідної продукції з метою заміщення постачання внаслідок порушення логістики; 9) задоволення збільшення попиту на соціально значимі послуги (медичні, освітні тощо); 10) компенсація пільг на проїзд, на оплату послуг зв'язку та деяких інших пільг для окремих категорій громадян, виключно за рахунок місцевого бюджету; 11) наявність обставин вимушеного скорочення фінансування окремих бюджетних програм.

Наведений перелік соціальних та економічних проблем в громаді продемонстрував розуміння та погляд місцевої влади на соціальне підприємництво як інноваційний інструмент розв'язання цих проблем, що в сукупності спонукало розробку та реалізацію муніципальної програми розвитку соціального підприємства.

5. Детально висвітлено унікальний досвід муніципальної програми розвитку соціального підприємства у Вінницькій міській територіальній громаді, проведено оцінку досягнень та практичних результатів.

Продемонстровано, що розбудова в громаді екосистеми соціального підприємництва дозволяє в повній мірі розкрити функції соціального підприємництва: 1) соціальну функцію – вирішення соціальних проблем та подолання соціальної ізольованості, зокрема працевлаштування людей з високим бар'єром входження на традиційний ринок праці; 2) економічну функцію, що полягає у розвитку економіки, створенні нових робочих місць та підвищенні фінансової спроможності неприбуткових організацій; 3) новаторську функцію – впровадження нових форм підприємницької

діяльності, генерування та реалізація нових комерційних ідей, знаходження нових шляхів вирішення соціальних проблем; 4) мобілізуючу функцію – залучення громадян до участі у соціальних ініціативах, підвищення активності громадян з метою вирішення власних соціальних проблем; 5) мотиваційну функцію – формування стимулюючого механізму для неприбуткових організацій з метою підвищення фінансової незалежності їх діяльності.

Підкреслено, що сутність, причини виникнення та мета існування екосистеми соціального підприємництва у ВМТГ – необхідність тісної взаємодії та комунікації всіх її зацікавлених сторін на основі взаємних інтересів та добровільності таких стосунків. Наведено докази, що добровільність участі, прагнення та зацікавленості Вінницької міської ради (як основної зацікавленої сторони) у подальшому розвитку екосистеми соціального підприємництва у ВМТГ задекларовані документально. Сформульовано, на яких 7 головних складових екосистеми соціального підприємництва у громаді, для її подальшого розвитку, необхідно зосередитися Вінницькій міській владі.

6. Зазначено, що перші в Україні муніципальні програми розвитку соціального підприємництва, розроблені протягом 2019-2020 років Вінницькою міською радою та Івано-Франківською міською радою, як стратегічні документи, не мали SWOT-аналізу, хоча SWOT-аналіз, в цілому, широко застосовується виконавчими органами місцевого самоврядування при розробці стратегій та програм розвитку територіальних громад, оцінці соціально-економічного стану та в інших аспектах своєї діяльності.

Із застосуванням адаптованої методики SWOT-аналізу розвитку територіальної екосистеми соціального підприємництва проведено шість етапів SWOT-аналізу, результати якого, шляхом зіставлення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз та прийняття відповідних стратегічних рішень дозволили сформулювати пропозиції щодо стратегічного розвитку соціального підприємництва у Вінницькій міській

територіальній громаді.

7. Визначено, на вирішення яких соціально-економічних проблем громади, які й зумовлюють сферу діяльності (та, відповідно, місію) місцевих соціальних підприємств та підприємців повинна розвиватися екосистема соціального підприємництва, що сформована в період 2020 – 2022 років у Вінницький міській територіальній громаді для виконання своєї головної місії.

Приведено результати незалежного дослідження, які розкривають проблеми розвитку соціального підприємництва на Вінниччині, серед яких висвітлено наявність перешкод для розвитку соціального підприємництва та їх сутність. Проаналізовано проблемні аспекти та перспективи впливу міської влади на подальший розвиток міської екосистеми соціального підприємства. Сформульовано, на яких 7 головних складових екосистеми соціального підприємництва у громаді, для її подальшого розвитку, необхідно зосередитися Вінницькій міській владі.

Зафіксовано, що на низькому рівні залишається доступ вінницьких соціальних підприємств та підприємців до фінансів. Констатовано, що фактично єдиним дієвим механізмом надання фінансової допомоги місцевим підприємцям, задіяним в різних сферах економічної діяльності, за рахунок коштів місцевого бюджету залишається виплата часткової компенсації: 1) витрат за встановлені відновлювальні джерела енергії; 2) витрат роботодавцям на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за новостворені робочі місця; 3) відсотків за залученими кредитами суб'єктам малого та середнього підприємництва.

Констатовано, що поза увагою виконавчих органів міської ради, які брали участь в реалізації муніципальної програми розвитку соціального підприємництва, залишилась можливість використання наявного та потужного наукового потенціалу 15-ти закладів вищої освіти, які розташовані на території громади, зважаючи на достатню кількість прикладів вдалого та ефективного залучення закладів вищої освіти в інших

територіальних громадах для проведення наукових досліджень та достовірного прогнозування при прийнятті стратегій та програм соціального та економічного розвитку.

Запропоновано нову перспективну ідею – перетворення наявних комунальних підприємств в соціальні. Освітлено передумови виникнення цієї ідеї, наведено обґрунтування та модель такої трансформації. Приведено переваги трансформації комунального підприємства в соціальне підприємство (що належить до комунальної власності).

Отримані результати дозволяють виокремити три важливих аспекти дослідження:

1. Доведено можливість використання соціального підприємництва як інноваційного інструменту вирішення соціально-економічних проблем;
2. Продемонстровано здатність органів місцевого самоврядування позитивно впливати на розвиток соціального підприємництва у територіальних громадах. Роль місцевої влади у цьому процесі - координація у створенні комфортних та сприятливих умов для відкриття та повноцінної роботи соціального бізнесу.
3. При виборі стратегії розвитку соціального підприємництва, окрім зарубіжного досвіду, необхідно орієнтуватися на реалії і потреби українського суспільства та мешканців окремої громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скирда А.В. Соціальне підприємництво та місцева влада: практика взаємодії та підтримки / Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах» (20 квітня 2023, м. Дніпро). С. 131-133. URL: <https://drive.google.com/file/d/1fEicFLUnFTZKLB6sei5eioxTmJldx0B0/view>
2. Скирда А.В. SWOT-аналіз для програми розвитку соціального підприємництва у Вінницькій міській територіальній громаді / Збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика» (21 листопада 2023, м. Київ). С.285-289.
URL: <https://feu.kubg.edu.ua/images/FEU/KU/3/12/11/1.pdf>
3. Серета Г.В., Скирда А.В. Застосування бенефітів як інструменту мотивації персоналу в сучасних умовах. *Ефективна економіка*, № 5. 2023. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.5.59>
4. Dees, J.G. The Meaning of «Social Entrepreneurship. / The Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership. Kansas City, MO and Palo Alto, CA. 1998. pp. 1-5. URL: <http://surl.li/fotlq>
5. Сабецька Т.І. Економічний зміст та історія розвитку соціального підприємництва. *Економіка та суспільство*. Випуск 48. 2023. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-44>
6. Пилипенко Н.М., Карпець О.В. Теоретичні аспекти соціального підприємництва в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. № 3. 2021. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.3.87
7. Ковалевська А.В., Нечипоренко Я.Є. Підприємництво на базі громади як особливий вид соціального підприємництва. *Молодий вчений*. № 7 (71). 2019. С.134- 141. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-7-71-29>
8. Bornstein D., Davis S. Social Entrepreneurship: What Everyone Needs to Know? – Oxford University Press. Kindle Edition, 2018. – С. 11-15.

9. Mair J. Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. / J.Mair, I.Marty. // Journal of World Business. 2006. – № 41. – P. 36-44.

10. Nicholls A. Playing the field: A new approach to the meaning of social entrepreneurship // Social Enterprise Journal. 2019. – Vol. 2(1), С. 1–5.

11. Austin J.E., Stevenson E, Wei-Skillern H. Social and commercial entrepreneurship: The same, different or both? *Entrepreneurship Theory and Practice*. 2019. Vol. 30(1), С. 1–22.

12. Луговенко Н.В., Коваленко Н.В. Соціальні підприємства як інструмент діалогу держави і суспільства. *Інфраструктура ринку*. 2020. Випуск 42. С.187-192. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure42-32>

13. Шаульська Л.В., Кабаченко Г.С. Розвиток соціального підприємництва як напрям державного регулювання ринку праці. *Економіка і організація управління*. 2016, № 2 (22). С.300-309.

14. Наумова М. Сутність соціального підприємництва та його роль у соціально-економічному розвитку суспільства. *Україна: аспекти праці*. 2019, №4. С.34–39.

15. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. – К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017 – 188 с.

16. Стецик А.Р. Соціальна відповідальність підприємництва: суть поняття. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.17. С.268-274.

17. Кацьора О.В. Формування соціального підприємництва в контексті соціальних проблем (на прикладі Закарпатської області): дис. ...канд. соціолог. наук: 22.00.04. Ужгород, 2021. 202 с.

18. Корнецький А.Р, Нагаївська Д.Ю. Соціальне підприємництво і соціальна відповідальність бізнесу: визначення, критерії та регулювання. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 11. С. 204–208. URL: <http://bses.in.ua/journals/2016/11-2016/46.pdf>

19. Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Крисько Ж. Л. Соціальне

підприємництво як інноваційний інструмент вирішення суспільних проблем: передумови становлення та активізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 6, частина 2 2016 С.129-132

20. Закон України «Про підприємництво» від 07.02.1991 року № 698-ХІІ (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 14, ст.168).

21. Практичний аналіз розвитку соціального підприємництва. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/9/426392.pdf>

22. Загребельна І.Л., Світлична А.В. . Розвиток соціального підприємництва в Україні. *Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького*. Серія «Економічні науки». 2020. № 1 С. 54-61.

23. Швець Г.О. Соціальне підприємництво: теоретичні та практичні аспекти. *Економіка і організація управління*. № 3 (39). 2020. С. 243-251.

24. Теслюк С. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки* . № 4, 2022. С. 116-124.

25. Нагорна Н.С. Дослідження понятійного контуру соціального підприємництва у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2022. С. 97-103. DOI: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2022.2/16>

26. Кот Л.Л. Соціальне підприємництво, соціальне підприємство, соціальний підприємець: засади макроекономічного розуміння. *Економіка та суспільство*. Випуск 39. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-90>

27. Рішення Вінницької міської ради 10 сесії 8 скликання «Про затвердження Програми розвитку соціального підприємництва Вінницької міської територіальної громади на 2020-2022 роки у 2020 році» від 25.06.2021 № 461 / Вінницька міська рада: [сайт]. URL: <http://surl.li/onrnt>

28. Рішення Івано-Франківської міської ради «Про Програму розвитку соціального підприємництва в Івано-Франківській міській територіальній громаді на 2021-2023 рр.» URL: <http://www.namvk.if.ua/prdt/518809/>

29. Мінняйленко І.В., Биба В.В., Кулябка А.А. Зарубіжні моделі розвитку соціального підприємництва. *Ефективна економіка*. № 11. 2020. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.11.100

30. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144).

31. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112).

32. Закон України «Про кооперацію» від 10.07.2003 № 1087-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35).

33. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 № 4572-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 1, ст.1).

34. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 № 987-XII (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991, № 25, ст.283).

35. Закон України «Про акціонерні товариства» від 27.07.2022 № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1985>

36. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 № 2275-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69).

37. Дороніна О.А., Трегубов О.С., Якимова Н.С. Потенціал розвитку соціального підприємництва на Вінниччині. *Економіка і організація управління*. № 4 (48). 2022. С. 31-39.

38. Комунальне підприємство «Центр підтримки малого та середнього бізнесу» Дніпропетровської обласної ради [сайт]. URL: <https://openbiz.org.ua/>

39. Конкурсна робота на тему: «Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент забезпечення суспільного добробуту» під шифром «social entrepreneurship» зі спеціальності «Фінанси, банківська справа і страхування». URL: <http://surl.li/oyrog>

40. Реєструємо свій бізнес: ФОП проти ТОВ. URL: <http://surl.li/oymnu> (дата звернення: 10.12.2023).

41. Нечепуренко М.О. Концепція соціального підприємництва в

контексті вирішення суспільних проблем. *Економіка та суспільство*. Випуск 55. 2023. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-114>

42. Соціальне підприємництво: посібник для викладачів курсу / за ред. к.е.н. А.О. Корнецького. К. : Фамільна друкарня Huss, 2019. - 160 с.

43. Тематичний словник-довідник з соціології / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича ; уклад.: В.В. Кохан [та ін.] . - Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. - 110 с.

44. Indicator description: Unemployment rate. URL: <http://surl.li/oynia> (дата звернення: 08.12.2023)

45. Від соціальної підтримки до інтеграції: проблеми переселенців на Вінниччині та роль рад ВПО у їхньому подоланні. URL: <http://surl.li/imgys>

46. Головне управління статистики у Вінницькій області [сайт]. URL: <https://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/statistical-information.html>

47. Комплексна програма «Основні напрямки соціальної політики у м. Вінниці на 2015-2020 роки», затверджена рішенням Вінницької міської ради 58 сесії 6 скликання від 26.12.2014 № 1944. URL: <http://surl.li/oncdb>

48. Інформація про основні показники економічного і соціального розвитку Вінницької міської територіальної громади (м. Вінниці) за 2020 рік URL: <http://surl.li/onchz>

49. Комплексна програма «Основні напрямки соціальної політики Вінницької міської територіальної громади на 2022-2026 роки», затверджена рішенням Вінницької міської ради 16 сесії 8 скликання від 24.12.2021 № 715. URL: <http://surl.li/ljiwt>

50. Соціологія: словник термінів і понять / за заг. ред. Біленького Є.А. і Козловця М.А.; укл. Біленький Є.А., Дебой В.М., Козловець М.А. та ін. К.: Кондор, 2006. 372 с.

51. Програма «Громада відкритих можливостей для людей похилого віку Вінницької міської територіальної громади на 2021-2023 роки», затверджена рішенням Вінницької міської ради 7 сесії 8 скликання від 26.03.2021 № 310. URL: <http://surl.li/ondur>

52. Програма «Громада за рівність» щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2023 року», затверджена рішенням Вінницької міської ради 38 сесії 7 скликання від 22.02.2019 № 1567. URL: <http://surl.li/ondzm>

53. Інформаційний бюлетень Департаменту соціальної політики Вінницької міської ради. URL: <http://surl.li/onexc>

54. Інформаційний бюлетень Департаменту економіки і інвестицій Вінницької міської ради. URL: <http://surl.li/onftb>

55. У Вінницю релокувалося 321 підприємство з різних регіонів України. URL: <http://surl.li/oynoa>.

56. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України» від 08.11.2023 № 3428-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text>

57. Звіт про роботу Департаменту фінансів Вінницької міської ради за 2022 рік <http://surl.li/onkkq>

58. The Better Entrepreneurship Policy Tool. [сайт]. URL: <https://www.betterentrepreneurship.eu/en/content/social-entrepreneurship>

59. Розпорядження Вінницького міського голови «Про створення Координаційної ради сприяння розвитку соціального підприємництва на території Вінницької міської ОТГ на 2020-2022 роки» від 12.08.2020 № 120-Р.

60. Рішення Вінницької міської ради 10 сесії 8 скликання «Про хід виконання Програми розвитку соціального підприємництва Вінницької міської територіальної громади на 2020-2022 роки, затвердженої рішенням міської ради від 22.05.2020 № 2230 (зі змінами), у 2020 році» від 25.06.2021 № 461 / Вінницька міська рада: [сайт]. URL: <http://surl.li/onrnt>

61. Рішення Вінницької міської ради 22 сесія 8 скликання «Про хід виконання Програми розвитку соціального підприємництва Вінницької міської територіальної громади на 2020 -2022 роки, затвердженої рішенням міської ради від 22.05.2020 № 2230 (зі змінами), у 2021 році» від 27.05.2022

№ 1034 / Вінницька міська рада: [сайт]. URL: <http://surl.li/oyohr>

62. Рішення Виконавчого комітету Вінницької міської ради «Про проєкт рішення міської ради «Про хід виконання Програми розвитку соціального підприємництва Вінницької міської територіальної громади на 2020 - 2022 роки, затвердженої рішенням міської ради від 22.05.2020 № 2230 (зі змінами), у 2022 році» від 09.03.2023 № 541 / Вінницька міська рада: [сайт].

URL: <http://surl.li/oyolo>

63. Проєкт міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проєкт ПРОМІС) [сайт]. URL: <http://pleddg.org.ua/ua/10803-2/>

64. Рішення Вінницької міської ради 35 сесії 6 скликання «Про затвердження Стратегії розвитку «Вінниця-2020» від 30.08.2013 № 1405 / Вінницька міська рада: [сайт]. URL: <http://surl.li/oyooq>

65. Рішення Вінницької міської ради 6 сесії 8 скликання «Про затвердження Стратегії розвитку Вінницької міської територіальної громади до 2030 року – Стратегії 3.0» від 26.06.2021 № 194 / Вінницька міська рада: [сайт]. URL: <http://surl.li/hwknj>

66. Dobele L. Social entrepreneurship problems and solutions: a case study of Latvia / West East Journal of Social Sciences. 2012. Vol. 1, № 1. P. 11-25. Режим доступу: <http://surl.li/minhg>

67. Наумова М. Перспективи і проблеми розвитку соціального підприємництва в Україні. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. Економіка. № 8(185). 2016. С.13-22. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2016/185-8/3>

68. Стратегічний SWOT-аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища організації. Методичні рекомендації. Укладачі: Галушка З.І., Лусте О.О., Грунтковський В.Ю. Чернівці. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. 2021. URL: <http://surl.li/opdqz>

69. Humphrey A. SWOT analysis for management consulting. SRI Alumni Newsletter (SRI International) 1: P.7–8.

70. Рішення Вінницької міської ради 38 сесії 7 скликання «Про

затвердження «Концепції інтегрованого розвитку м. Вінниці до 2030 року» від 22.02.2019 № 1542 (з змінами). URL: <http://surl.li/oqolr>

71. Рішення Вінницької міської ради 17 сесія 8 скликання «Про затвердження Статуту Вінницької міської територіальної громади» від 28.01.2022 № 799. URL: <http://surl.li/ospzu>

72. Рішення Вінницької міської ради 10 сесії 8 скликання «Про хід виконання Програми підвищення ефективності роботи комунальних підприємств, що є власністю Вінницької міської об'єднаної територіальної громади, на 2016-2020 роки у 2020 році» від 25.06.2021 № 461 / Вінницька міська рада: [сайт]. URL: <https://cutt.ly/q79EGIN>

ДОДАТКИ